

BILTEN SLOVENSКИH KATOLIŠKIH IZOBRAŽENCEV (SKI)
IN SOCIALNE AKADEMIJE

TOTALITARIZMI
IZENAČENI IN OBSOJENI

LETNIK 14

ŠTEVILKA 1 ■ MAJ 2009

Društvo Slovenski katoliški izobraženci (SKI)

Pred drugo svetovno vojno so se slovenski katoliški izobraženci zbirali pod okriljem *Akadskega starešinstva*, ki je nato nadaljevalo delo v Argentini, kjer deluje še danes. V matični Sloveniji je začel zbirati izobražence Jože Strgar, univ. dipl. ing. hort, ob pomoči p. Mihe Žužka in pozneje dr. Janeza Grila, že od leta 1983. Doma in na tujem so organizirali več predavanj s perečimi temami in se udeležili mednarodnih srečanj s katoliškimi izobraženci iz evropskih držav. Dne 2 marca 1985 so v Ljubljani organizirali mednarodni mini simpozij z naslovom *Pogovor o miru*. Šele v tem letu so v cerkvenem okviru ustanovili *Komisijo za izobražence*, saj tedaj ni bilo mogoče niti misliti, da bi se organizirali kot civilnopravno društvo. Komisija je v letu 1987 prerasla v *Medškofijski odbor za izobražence (MOI)*, ki ga je Jože Strgar vodil do leta 1990. Odbor je svojo dejavnost še razširil in se vključil v mednarodno organizacijo katoliških izobražencev *Pax Romana*. Izoblikovalo se je pravo gibanje s številnimi domačimi in mednarodnimi prireditvami.

Po zmagi demokracije je večina vodilnih članov MOI odšla v politiko, in vse je bilo treba začeti znova. Jeseni leta 1994 smo ustanovili civilno pravno organizacijo društvo *Slovenski katoliški izobraženci (SKI)*, ki od leta 1996 izdaja interno glasilo *Zrno SKI*. Podružnice SKI so zaživele tudi po Sloveniji. Skoraj redno prirejamo predavanja in razprave o perečih družbenih temah.

Slovenski katoliški izobraženci smo z mednarodno pomočjo in ob sodelovanju *Inštituta za filozofijo in družbeno etiko pri Teološki fakulteti v Ljubljani* leta 1997 ustanovili *Socialno akademijo (SAK)*, ki je ob sodelovanju *Društva za trajne človekove vrednote Perennia* in *Mladinskega ceha* leta 2004 postala samostojni zavod Socialna akademija (SAK). **SAK** je svojimi enotami: **izobraževanje, raziskovanje in kulturne dejavnosti** prostor formacije mladih in odraslih **za družbeno odgovorno delovanje v javnem in zasebnem življenju, v tržnem gospodarstvu in v civilni družbi**. Zavod SAK je ustanova nacionalnega pomena, saj je preko visoko strokovnih sodelavcev vpeta v družbeno dogajanje v Sloveniji in širše. Glavne dejavnosti zavoda SAK so: **osnovni študijski program SAK, izobraževalni seminarji, kulturni in izobraževalni večeri, srečanja diskusijske kavarne, izdajanje publikacij, programi za promocijo znanosti, promocija podjetništva, organizacija kulturnih prireditev in natečajev, mednarodne dejavnosti, posebno glede delavskih vprašanj. Doslej je na osnovnem študijskem programu diplomiralo 200 slušateljev SAK**

Več o Socialni akademiji, še posebej o osnovnem študijskem programu SAK si oglejte na www.socialna-akademija.si.

ZRNO, Interno glasilo SKI

Ljubljana, maj 2009, letnik XIV, številka 1

Izdaja Društvo SKI, Janeza Pavla II. št. 13, 1000 Ljubljana

TRR: Raifeisen Krekova banka 24200-9003989427

domača stran: www.drustvo-ski.si; e-pošta: ski@drustvo-ski.si

Urednik: dr. France Cvelbar

Oblikovanje naslovnice: Jan Kocbek

Naklada 800 izvodov

ISSN 1408-1911

Uvodnik

Nasilje se more skrivati samo za laž, laž pa more obstojati samo z nasiljem

so besede Aleksandra Solženicina v zaključnem delu njegovega nobelovskega govora. Ko bi ostal za njim samo ta stavek, s katerim je izrazil bistvo sožitja kolektivnega nasilja in laži v nacifašističnem in komunističnem totalitarizmu, ki sta s terorjem in krvoprelitjem, zavitima v laž, razdejala pravkar minulo 20 stoletje, bi se z njim zapisal med velike mislece.

Nacizem se je, (k sreči), zaradi neposrednosti večine svojega programa in bolj prozornih lažnih trditev (npr. da so Judje krivi za vse nesreče v svetovni zgodovini in tudi za poraz Nemčije v prvi svetovni vojni), in zaradi prevelikega napisa »NASILJE« na svoji bojni zastavi, obdržal le dobri dve desetletji. Po tem je bil od mednarodne skupnosti enolično obsojen v Nuerembergu.

Na drugi strani pa se je sovjetizem s svojo obljubo raja na zemlji, in nekoliko prikrito »diktaturo proletariata« obdržal skoraj tri četrt stoletja, kljub nedopovedljivim zločinom proti človečnosti in osnovnim človekovim pravicam, Enotne mednarodne obsodbe pa še ni doživel. Še več, zaradi posebnosti komunizma, da je zločin uspešno skrival za zapeljivim socialnim programom, bo do obsodbe preteklo še nekaj časa. Vsaj zaenkrat se mednarodna skupnost prizadeva za to, da bi žrtve obeh totalitarizmov pridobile enak status in bi jih obravnavali na enak način.

Doslej so s tem v zvezi vidni štirje koraki: dve izjavi sveta Evrope, izjava Češkega parlamenta in izjava Evropskega parlamenta.

Da bi člane in prijatelje SKI seznanili z argumenti ob tem iskanju ustrezne rešitve, objavljamo vse štiri izjave, zaključni del omenjenega Solženicinovega govora ter tri prispevke, ki kažejo stanje duha in postopkov, ki naj odkrijejo resnico o totalitarizmih na območju Slovenije.

Ko smo zaključevali nabor prispevkov za to številko Zrna SKI, je treščila med nas novica o odkritju zločinsko pomorjenih v rudniškem rovu sv Barbare pri Laškem. Odkritje je s svojo grozoto prevzelo celo raziskovalce, ki so vajeni krika iz mrtvih brezen. Ob njem nihče ni mogel ostati neprizadet. Da bi mogli zločin bolje razumeti in bi bil (kdaj v prihodnosti) pravično obsojen, naj prispeva tudi ta številka Zrna SKI

France Cvelbar

Aleksander Isajevič Solženecin

Prava umetnost razblinja laž in spodjeda na laži zgrajeno nasilje

Avtor se ni mogel udeležiti slovesne podelitve Nobelove nagrade v Stockholmu. Pozneje je svoj "nobelovski" govor zaključil besedami:

....Po mojem mnenju lahko svetovna književnost v teh nemirnih časih človeštvu pomaga spoznati samega sebe v nasprotju s tistim, kar mu dopovedujejo pristrani ljudje in stranke: prenesti zgoščeno izkušnjo enih krajev v druge... Porečijo nam: Kaj pa more književnost proti neusmiljenemu pritisku odkritega nasilja? Ampak ne pozabimo, da nasilje ne živi samo in ne more živeti samo od sebe: prav gotovo je prepleteno z lažjo. Med njima je najbolj sorodna, najbolj naravna globoka povezanost: nasilje se more skrivati samo za laž, laž pa more obstati samo z nasiljem. **Kdor razglasi nasilje za svojo metodo, si mora neizprosno izbrati laž za načelo.** Ko je nasilje rojeno, dela odkrito in se celo ponaša. Kakor hitro pa se utrdi in okrepi, začuti razredčeni zrak okoli sebe in more obstati samo še, če se zamegli z lažjo in skriva to v leporečje. Ne zavije vratu zmeraj in kratko malo vsakemu, pogosteje zahteva od podložnikov samo prisego laži, sodelovanje pri laži. In preprost korak preprostega možatega

človeka je, da ne sodeluje pri laži, ne podpira zlaganih dejanj! Tudi če to pride na svet in celo zavlada na njem - naj se to ne zgodi po meni. Pisatelji in umetniki pa imajo na voljo še več: zmago nad lažjo! V boju z lažjo je umetnost zmeraj zmagovala, zmeraj zmaga! - Vidno, neizpodbitno za vse! Laž se lahko uveljavlja proti marsičemu na svetu - samo ne proti umetnosti! Brž ko pa je laž razpršena - se ostudno razkrije golo nasilje - in v svoji nemoči pade.

Vidite, prijatelji, zato mislim, da lahko pomagamo svetu v njegovi razbeljeni uri. Ne izgovarjajmo se z neoboroženostjo, ne predajajmo se brezskrbnemu življenju — temveč pojdemo v boj! V ruščini so priljubljeni pregovori o resnici. Stanovitno izražajo nemajhne bridke ljudske izkušnje, včasih celo presenetljivo: **Ena sama beseda resnice odtehta ves svet.** In na taki na videz fantastični kršitvi zakona o ohranitvi mase in energije sloni tudi moja dejavnost in moj klic pisateljem vsega sveta”.

Aleksander I. Solženecin, Teliček in hrast, CZ Ljubljana 1982, prev. Janko Moder

Svet evrope
Parlamentarna skupščina

Resolucija 1096
O ukrepih za odpravo dediščine nekdanjih
totalitarnih komunističnih režimov

1.
Dediščine nekdanjih komunističnih totalitarnih sistemov ni lahko obravnavati. Na institucionalni ravni ta dediščina vključuje (čezmerno) centralizacijo, militarizacijo civilnih ustanov, birokratizacijo, monopolizacijo in čezmerno urejanje s predpisi; na ravni družbe pa sega od kolektivizma in konformizma do slepe poslušnosti ter drugih totalitarnih miselnih vzorcev. Na tej podlagi je treba znova vzpostaviti civilizirano liberalno državo pod vladavino prava, zato je treba stare strukture in načine razmišljanja odpraviti in preseči.

2.
Cilji tega prehodnega procesa so jasni: ustvariti pluralistične demokracije, ki temeljijo na vladavini prava ter spoštovanju človekovih pravic in različnosti. V tem procesu so pomembna načela subsidiarnosti svobode izbire, enakih možnosti, gospodarskega pluralizma in preglednosti pri sprejemanju odločitev. Ločitev oblasti, svoboda občil, varstvo zasebne lastnine in razvoj civilne družbe so nekatera od sredstev, ki bi bila lahko uporabljena za doseg tega cilja kakor tudi decentralizacije, demilitarizacije, demonopolizacije in debirokratizacije.

3.
Nevarnosti v primeru neuspešnega prehodnega procesa je veliko. V najboljšem primeru bo vladala oligarhija namesto demokracije, korupcija namesto vladavine prava in organiziran kriminal namesto človekovih pravic. V najslabšem primeru bi bila posledica lahko »žametna obnovitev« totalitarnega režima, če ne celo strmoglavljenje porajajoče se demokracije. V tem najslabšem primeru lahko novi nedemokratski režim večje države pomeni tudi mednarodno nevarnost za njene šibkejše sosede. Ključ do mirnega sožitja in uspešnega prehodnega procesa je v doseganju občutljivega ravnovesja pri zagotavljanju pravičnosti brez iskanja maščevanja.

4.
Tako mora demokratična država, ki temelji na vladavini prava, pri odpravljanju dediščine nekdanjih komunističnih totalitarnih sistemov uporabiti proceduralna sredstva takšne države. Drugih sredstev ne sme uporabiti, saj potem ne bi bila nič boljša od totalitarnega režima, ki ga hoče odpraviti. Demokratična država, ki temelji na vladavini prava, ima na voljo dovolj sredstev za zagotovitev spoštovanja pravičnosti in kaznovanja

krivih, vendar ne more, niti ne bi smela, zadovoljevati želje po maščevanju namesto po pravičnosti. Namesto tega mora spoštovati človekove pravice in temeljne svoboščine, kot sta pravica do pravnega postopka in pravica do zaslišanja, ter jih mora uporabljati celo pri tistih ljudeh, ki jih sami niso omogočali, ko so bili na oblasti. Država, ki temelji na vladavini prava, se lahko brani pred vnovično oživitvijo komunistične totalitarne grožnje, saj ima na voljo zadostna sredstva, ki niso v nasprotju s človekovimi pravicami in vladavino prava ter temeljijo na uporabi tako kazenskega prava kot upravnih ukrepov.

5.

Skupščina priporoča, da države članice dediščino nekdanjih komunističnih totalitarnih režimov odpravijo s preoblikovanjem stalnih pravnih in institucionalnih sistemov, kar je proces, ki bi moral temeljiti na:

I.

načelu demilitarizacije, ki naj zagotovi, da se konča militarizacija predvsem civilnih ustanov, kot je obstoj uprave vojaških zaporov ali oboroženih sil ministrstva za notranje zadeve, kar je značilno za komunistične totalitarne sisteme;

II.

načelu decentralizacije, še zlasti na lokalni in območni ravni ter znotraj državnih ustanov;

III.

načelu demonopolizacije in privatizacije, ki sta osrednji pogoj za vzpostavitev tržnega gospodarstva in pluralistične družbe;

IV.

načelu debirokratizacije, ki naj bi čezmerno komunistično totalitarno ureditev s predpisi omejila in prenesla pristojnosti od uradnikov nazaj na državljane.

6.

Ta proces mora vključevati spremembo miselnosti (spremembo v srcu in duhu), katere glavni cilj naj bo odprava strahu pred prevzemanjem odgovornosti, nespoštovanja različnosti, skrajnega nacionalizma, nestrpnosti, rasizma in ksenofobije, ki so del dediščine starih režimov. Vse to naj bi nadomestile demokratične vrednote, kot so strpnost, spoštovanje različnosti, subsidiarnost in odgovornost posameznika za svoja dejanja.

7.

Skupščina tudi predlaga, naj se kazniva dejanja, ki so jih posamezniki storili med komunističnim totalitarnim režimom, kazenskoopravno preganjajo in kaznujejo v skladu z veljavnim kazenskim zakonikom. Če kazenski zakonik predvideva roke zastaranja nekaterih kaznivih dejanj, je te roke mogoče podaljšati, saj gre le za vprašanje postopka in ne za vprašanje vsebine, vendar sprejemanje in uporaba retroaktivnih kazenskih zakonov nista dovoljena. Po drugi strani pa sta dovoljena sodni postopek in kaznovanje katerekoli osebe za katerokoli dejanje ali opustitev, ki v času, ko je bilo to dejanje storjeno, po nacionalnih zakonih ni pomenilo kaznivega dejanja, je pa veljalo za kaznivo v skladu s splošnimi načeli prava, ki jih priznavajo civilizirani narodi. Poleg tega, v primeru, ko je oseba jasno delovala tako, da je kršila človekove pravice, trditev o delovanju na ukaz ne izključuje niti protizakonitosti

niti individualne krivde.

8.

Skupščina priporoča, naj kazenskopравни pregon posameznih kaznivih dejanj poteka skupaj z rehabilitacijo ljudi, ki so bili obsojeni za »zločine«, ki v civilizirani družbi ne pomenijo kaznivih dejanj, in tistih, ki so bili nepravilno obsojeni. Tem žrtvam totalitarnega prava bi moralo biti dodeljeno gmotno nadomestilo ki pa naj ne bi bilo (bistveno) nižje od nadomestila, danega tistim, ki so bili nepravilno obsojeni za kazniva dejanja v skladu z veljavnim standardnim zakonikom.

9.

Skupščina pozdravlja odpiranje arhivov tajnih služb javnosti v nekdanjih komunističnih totalitarnih državah. Vsem prizadetim državam priporoča naj tem osebam na njihovo željo omogočijo pregled kartotek, ki so jih o njih vodile nekdanje tajne službe.

10.

Skupščina nadalje svetuje, naj se premoženje, vključno s premoženjem Cerkev, ki je bilo nezakonito ali neupravičeno odvzeto s strani države, nacionalizirano, zaseženo ali drugače razlaščno med vladavino komunističnih totalitarnih sistemov, praviloma in integum vrne prvotnim lastnikom, če je to mogoče brez kršenja pravic sedanjih lastnikov, ki so si premoženje pridobili v dobri veri, ali brez kršenja pravic najemnikov, ki so prostore najeli v dobri veri in brez škodovanja napredku demokratičnih reform. V primerih, ko to ni mogoče, naj se dodeli le gmotno nadomestilo. O zahtevah in sporih v zvezi s posameznimi primeri vračanja premoženja naj odločajo sodišča.

11.

Glede obravnavanja oseb, ki niso zagrešile nobenega kaznivega dejanja, ki se ga lahko kazenskopravno preganja v skladu s 7. točko, vendar so kljub temu imele visoke položaje v nekdanjih totalitarnih komunističnih režimih in so jih podpirale, skupščina opaža, da se je nekaterim državam zdelo potrebno uvesti upravne ukrepe, kot je zakon o lustraciji ali dekomunizaciji. Namen teh ukrepov je izključiti osebe iz izvajanja državne oblasti, če jim ni mogoče zaupati, da jo bodo izvajali skladno z demokratičnimi načeli, saj v preteklosti niso pokazali nobene zavezanosti ali vere vanje in nimajo niti interesa niti motivacije, da bi jih zdaj prevzeli.

12.

Skupščina poudarja, da so na splošno ti ukrepi lahko združljivi z demokratično državo pod vladavino prava, če je izpolnjenih več meril.

Prvič, krivdo, ki je večkrat individualna kot kolektivna, je treba dokazati v vsakem posameznem primeru, kar poudarja potrebo po individualni in ne kolektivni uporabi lustracijskih zakonov.

Drugič, zagotovljena mora biti pravica do obrambe, predpostavka nedolžnosti, dokler se ne dokaze krivda, in pravica do priziva na sodišče. Maščevanje ne sme nikoli biti namen takšnih ukrepov, prav tako ne bi smeli dovoliti politične ali socialne zlorabe posledičnega lustracijskega procesa. Namen lustracije ni kaznovati ljudi, za katere se predvideva, da so krivi, kar je naloga tožilcev na podlagi kazenskega prava, temveč zavarovati na novo nastalo demokracijo.

13.

Skupščina tako predlaga, naj se zagotovi, da bodo lustracijski zakoni

in podobni upravni ukrepi skladni z zahtevami pravne države in da bodo namerjeni proti nevarnostim, ki ogrožajo temeljne človekove pravice in proces demokratizacije. Skupščina kot referenčno gradivo priporoča »Smernice za zagotovitev skladnosti lustracijskih zakonov in podobnih upravnih ukrepov z zahtevami pravne države«.

14.

Skupščina poleg tega priporoča, naj zaposleni, ki so bili odpuščeni s svojih položajev na podlagi lustracijskih zakonov, praviloma ne bi izgubili svojih prej pridobljenih finančnih pravic. V izjemnih primerih, v katerih si je vladajoča elita nekdanjega režima dodelila pokojninske pravice, ki so višje od pravic drugega prebivalstva, naj se te pravice znižajo na običajno raven.

15.

Skupščina priporoča, naj oblasti zadevnih držav preverijo, ali so njihovi zakoni, uredbe in postopki skladni z načeli, ki jih vsebuje ta resolucija, in jih spremenijo, če je treba. Tako bi se lažje izognili pritožbam o teh postopkih, vloženim pri nadzornih mehanizmih Sveta Evrope v skladu z evropsko konvencijo o človekovih pravicah, nadzornemu postopku Sveta ministrov ali nadzornemu postopku Skupščine (direktiva st. 508, 1995) o spoštovanju obveznosti držav članic.

16.

Končno, najboljše poročstvo za odpravo nekdanjih komunističnih totalitarnih sistemov so temeljite politične, pravne in gospodarske reforme, ki vodijo k oblikovanju pristnega demokratičnega duha in politične kulture. Skupščina zato poziva vse utrjene demokracije, naj okrepijo svojo pomoč in podporo porajajočim se demokracijam v Evropi, še zlasti pri razvoju civilne družbe.

Prevedla:

Petja Sovilj, Veris, d. o. o.

Privejeno po tedniku Demokracija z dne 4. decembra 1997.

Resolucija¹ 1481 (2006)
**Potreba po mednarodni obsodbi zločinov totalitarnih
komunističnih režimov**

1.
Parlamentarna skupščina se sklicuje na svojo Resolucijo 1096 o ukrepih za odpravo dediščine preteklih komunističnih totalitarnih režimov.

2.
Totalitarni komunistični režimi, ki so v zadnjem stoletju vladali v srednji in vzhodni Evropi, in, ki so še na oblasti v nekaterih deželah po svetu, so bili brez izjeme značilni po množičnih kršenjih človekovih pravic. Kršenja so bila različna glede na kulturo, deželo in zgodovinsko obdobje in so vsebovala posamične in skupinske umore in usmrčitve, umiranje v koncentracijskih taboriščih, stradanje, deportacije, mučenja, suženjsko delo ter druge oblike množičnega fizičnega nasilja, usmrčitve na osnovi etnične ali verske pripadnosti, kršenje svobode prepričanja, mišljenja in govora, svobodo tiska in tudi političnega pluralizma..

3.
Zločine so opravičevali v imenu teorije razrednega boja in načela diktature proletariata. Oba principa sta opravičevala »izločitev« tistih, ki so jih šteli za nevarne pri graditvi nove družbe, in kot take za sovražnike totalitarnih

komunističnih režimov. Veliko žrtev v teh deželah so bili njihovi državljani. S tem v zvezi je po številu žrtev daleč izstopala Sovjetska zveza

4.
Skupščina navzlic zločinom totalitarnih komunističnih režimov priznava, da so nekatere komunistične partije prispevale k vzpostavitvi demokracije.

5.
Padcu totalitarnih komunističnih režimov v srednji in vzhodni Evropi v vseh teh državah ni sledila mednarodna preiskava zločinov, ki so jih storili. Še več, storilcev teh dejanj mednarodna skupnost ni postavila pred sodišče, kot je to storila z groznimi zločini nacionalnega socializma (nacizma).

6.
Posledično je splošno vedenje o zločinih komunističnih režimov zelo slabo. V nekaterih deželah so komunistične partije še vedno legalne in aktivne, čeprav se niso ogradile od zločinov, ki so jih povzročili totalitarni komunistični režimi v preteklosti.

7.

Skupščina je prepričana, da je poznavanje zgodovine eden od predpogojev, da se izognemo podobnim zločinom v prihodnosti. Še več, moralna ocena in obsodba storjenih zločinov igra pomembno vlogo pri vzgoji mladih generacij. Jasna stališča mednarodne skupnosti o preteklosti so lahko opora pri njihovih prihodnjih akcijah.

8.

Še več, Skupščina je prepričana, da žrtve komunističnih režimov, ki so še žive, ali pa njihove družine zaslužijo simpatijo, razumevanje in priznanje za njihovo trpljenje.

9.

V nekaterih delih sveta so totalitarni komunistični režimi še aktivni in se zločini še nadaljujejo. Občutek, da gre za nacionalni interes ne sme ovirati držav pri primerni kritičnosti do sedanjih totalitarnih komunističnih režimov. Skupščina strogo obsoja vse te kršitve človekovih pravic.

10.

Razprave in obsodbe, ki so se dogajale doslej na nacionalnih ravneh nekaterih članic Sveta Evrope ne odvezujejo mednarodne skupnosti, da ne bi zavzela jasnega stališča do zločinov, storjenih s strani komunističnih režimov. Moralna zahteva nas sili, da to opravimo brez odlašanja.

11.

Svet Evrope je primerno mesto za tako razpravo na mednarodni ravni. Vse nekdanje evropske komunistične države, z izjemo Belorusije, so sedaj njegove članice; zaščita človekovih pravic in vladavine prava pa so osnovne vrednote, na katerih je skupščina utemeljena.

12.

Skupščina torej odločno obsoja masovne kršitve človekovih pravic, storjene v komunističnih režimih in izraža simpatijo, razumevanje in priznanje žrtvam teh zločinov.

13.

Nadalje skupščina pričakuje od vseh komunističnih in postkomunističnih strank iz svojih držav članic, ki tega še niso storile, da ponovno ocenijo zgodovino komunizma in svojo lastno preteklost, da se javno distancirajo od zločinov teh režimov in jih obsodijo brez vsake dvoumnosti.

14.

Skupščina verjame, da bo to jasno stališče mednarodne skupnosti pripravilo pot k nadaljnji spravi. Poleg tega upamo, da bo opogumilo zgodovinarje po vsem svetu, da bodo nadaljevali svoje raziskovanje z namenom, da ugotovijo in objektivno verificirajo kar se je zgodilo.

Besedilo sprejeto na Skupščini, dne 25. januarja 2006 (peto zasedanje).

1) Razprava Skupščine dne 25. januarja 2006 (peto zasedanje) (glej dok. 10765), poročilo Odbora za politične zadeve, poročevalec g. Lindblad.

PRAŠKA IZJAVA

o evropski zavesti in komunizmu

V skrbi za oplemeniteno in demokratično prihodnost evropskega doma in

- ker družbe, ki zanemarjajo preteklost, nimajo prihodnosti;
- ker Evropa ne bo združena, dokler ne bo sposobna spet združiti svoje zgodovine, prepoznati komunizem in nacizem kot skupno dediščino ter izpeljejo pošteno in temeljito razpravo o vseh totalitarnih zločinih preteklega stoletja;
- ker je komunistična ideologija neposredno odgovorna za zločine proti človeštvu;
- ker je slaba vest, ki izvira iz komunizma, težko breme za prihodnost Evrope in za naše otroke;
- ker različno ocenjevanje komunizma še vedno lahko deli Evropo na »zahodno« in »vzhodno«;
- ker je bilo evropsko združevanje neposreden odgovor na vojne in nasilja, ki so jih izzvali totalitarni sistemi po kontinentu;
- ker naj bo zavest o zločinih proti človečnosti, ki jih povzročijo komunistični režimi po vsej celini, prisotna v vseh evropskih spominih v enakem obsegu kot zločini nacističnih režimov;
- ker so bistvene podobnosti med nacizmom in komunizmom v njunem grozo vzbujajočem in strašnem značaju in njunih zločinih proti človečnosti;

- ker je zločine komunizma potrebno še kaznovati in obsoditi s pravnega, moralnega in političnega pa tudi zgodovinskega vidika;
- ker so te zločine opravičevali v imenu teorije razrednega boja in načela diktature »proletariata« z uporabo terorja kot metode za ohranitev diktature;
- ker so komunistično ideologijo graditelji imperijev v Evropi in Aziji uporabljali kot orodje za doseg svojih ekspanzionističnih ciljev;
- ker mnogi zločinci, ki so zagrešili zločine v imenu komunizma, še vedno niso bili obsojeni in njihove žrtve še niso dobile odškodnin;
- ker je zagotavljanje objektivne izčrpne informacije o totalitarni komunistični preteklosti, ki vodi k globljemu razumevanju totalitarne komunistične preteklosti, nujen pogoj za pošteno prihodnje povezovanje vseh evropskih narodov;
- ker dokončna sprava vseh evropskih narodov ni možna brez osredotočenega in poglobljenega napora, da bi ugotovili resnico in izboljšali spomin;
- ker je potrebno komunistično preteklost Evrope temeljito predelati tako v akademskih krogih kot v širši javnosti, naj imajo prihodnje generacije omogočen dostop do informacij o komunizmu;
- ker je v različnih delih sveta preživelo le nekaj totalitarnih komunističnih

PRAŠKA IZJAVA O EVROPSKI ZAVESTI IN KOMUNIZMU

režimov, ki pa kljub vsemu nadzirajo približno petino svetovnega prebivalstva, se oklepajo oblasti in zločinsko delujejo ter močno škodujejo blagostanju svojih narodov;

– ker se v mnogih deželah, čeprav komunistične partije ne vladajo, niso javno distancirali od zločinov komunističnih režimov niti jih niso obsodili;

– ker je Praga eno od mest, ki je živelo tako pod oblastjo nacionalsocializma kot komunizma.

In ker verjamemo, da imajo milijoni žrtev komunizma in njihove družine pravico, da užijejo pravno zaščito, sočutje, razumevanje in priznanje za svoje trpljenje prav tako kot žrtve nacionalsocializma in da so politično upoštewane, udeleženci Praške konference »Evropska vest in komunizem«,

– upošteva je resolucijo Evropskega parlamenta ob šestdeseti obletnici konca 2. svetovne vojne v Evropi 8. maja 1945, z dne 12. maja 2005;

– upošteva je Resolucijo 1481 Parlamentarne skupščine Sveta Evrope z dne 26. januarja 2006;

– upošteva je resolucijo XVI. kongresa evropskih ljudskih strank z dne 5. februarja 2004, ki poziva k ustanovitvi neodvisnega strokovnega telesa za zbiranje in oceno informacij o kršenju človekovih pravic pod totalitarnim komunizmom in spodbuja ustanovitev spominskega muzeja žrtev komunizma;

– upošteva je resolucije o komunističnih zločinih, ki so jih sprejeli nacionalni parlamenti;

– upošteva je izkušnjo Komisije za resnico in spravo v Južni Afriki;

– upošteva je izkušnjo memorialnih inštitutov in spomenikov na Poljskem, v Nemčiji, Slovaški, Republiki Češki, Združenih državah Amerike in muzejev

okupacije v Litvi, Latviji, Estoniji ter Hiše terorja na Madžarskem;

– upošteva je sedanje in prihodnja predsedovanja v EU in Svetu Evrope;

– upošteva je dejstvo, da je leta 2009 dvajsetletnica razpada komunizma v Vzhodni in Srednji Evropi kot tudi pokola na Trgu nebeškega miru v Pekingu,

zahtevamo:

1.

doseganje vseevropskega sporazuma o tem, da sta bila tako nacizem kot komunizem totalitarna režima, ki ju je treba soditi po njihovih strašnih uničevalnih dosežkih zaradi politik sistematične politične uporabe skrajnih oblik nasilja, zatiranja vseh državljanskih in človekovih pravic, začenjanja napadalnih vojn kot neločljivega dela njihovih ideologij, zaradi iztrebljanja in preseljevanja celih narodov in skupin prebivalstva; in kot taka ju moramo smatrati kot največji nesreči, ki sta uničili 20. stoletje;

2.

priznanje, da bi morali v opozorilo prihodnjih generacijam mnoge zločine, ki so jih zagrešili v imenu komunizma, kaznovati kot zločine proti človeštvu na enak način, kot so bili nacistični zločini kaznovani na nürnberških procesih;

3.

oblikovanje skupnega pristopa do zločinov totalitarnih režimov, med drugimi tudi komunističnih, in krepitev vseevropske zavesti o komunističnih zločinih, da bi jasneje določili skupen odnos do zločinov komunističnih režimov;

4.

uvvedbo zakonodaje, ki bi omogočila sodiščem, da bi sodili in obsodili hudodelce komunističnih zločinov in odškodovali žrtve komunizma;

PRAŠKA IZJAVA O EVROPSKI ZAVESTI IN KOMUNIZMU

5. zagotovitev načela enake obravnave in nediskriminacije žrtev vseh totalitarnih režimov;

6. evropski in mednarodni pritisk za učinkovito obsodbo preteklih komunističnih režimov in učinkovit boj proti komunističnim zločinom, ki še trajajo;

7. priznanje komunizma kot sestavnega dela skupne in strašne evropske zgodovine;

8. sprejetje panevropske odgovornosti za zločine komunizma;

9. sprejem 23. avgusta, ko je bil podpisan pakt Hitler-Stalin, znan kot pakt Molotov-Ribbentrop, kot dneva spomina na žrtve tako nacističnih kot komunističnih totalitarnih režimov na isti način, kot se Evropa 27. januarja spominja žrtev holokavsta;

10. odgovorno ravnanje nacionalnih parlamentov pri spoznavanju komunističnih zločinov kot zločinov proti človečnosti, ki naj vodi k ustrezni zakonodaji in parlamentarnemu nadzorovanju take zakonodaje;

11. učinkovite javne razprave o reklamnih in političnih zlorabah komunističnih simbolov;

12. nadaljevanje razprav o žrtvah totalitarnih režimov pri Evropski komisiji, da bi jih zbrali v poročilih Komisije;

13. vzpostavljanje neodvisnih ekspertnih komitejev v evropskih državah, ki so jim vladali totalitarni komunistični režimi, ki imajo nalogo, da zbirajo in pridobivajo podatke o kršenju človekovih pravic pod

totalitarnimi komunističnimi režimi na nacionalni ravni in v tesnem sodelovanju s komitejem ekspertov Sveta Evrope;

14. zagotavljanje jasnega mednarodnega pravnega okvira, ki se tiče svobodnega in neomejenega dostopa do arhivov, ki vsebujejo informacije o zločinih komunizma;

15. vzpostavljanje Inštituta za evropski spomin in vest, ki bi bil tako A) evropski raziskovalni inštitut za raziskave totalitarizma, ki razvija znanstvene in izobraževalne projekte in podpira mrežo nacionalnih raziskovalnih inštitutov, specializiranih za totalitarno izkušnjo, B) panevropski muzej/spomenik žrtvam vseh totalitarnih režimov, da bi se spominjali žrtev teh režimov in krepili zavest o zločinih, ki so jih ti režimi povzročili;

16. organiziranje mednarodne konference o zločinih, ki so jih zagrešili totalitarni komunistični režimi z udeležbo predstavnikov vlad, parlamentarcev, znanstvenikov, strokovnjakov in nevladnih organizacij z rezultati, ki bi jih predstavili po vsem svetu;

17. popravljanje in pregled evropskih zgodovinskih učbenikov, da bi se otroci lahko učili o komunističnih režimih in se jih zavedali na enak način, kot jih učijo oceniti nacistične zločine, v vseevropski in temeljiti razpravi o zgodovini komunizma in njegovi dediščini;

18. skupno obeleževanje dvajsetletnice padca berlinskega zidu in pokola na Trgu nebeškega miru.

Udeleženci praške konference »Evropska vest in komunizem« nagovarjamo vse narode Evrope, vse evropske

PRAŠKA IZJAVA O EVROPSKI ZAVESTI IN KOMUNIZMU

politične ustanove, tudi nacionalne vlade, parlamente, Evropski parlament, Evropsko komisijo, Svet Evrope in

druge ustrezne mednarodne ustanove ter jih pozivamo, naj sprejmejo ideje in pozive te Praške izjave in jih vključijo v izvedljive ukrepe in v politike.

Praga, 3. junija 2008,
Senat parlamenta Češke republike

Praška izjava, ki jo je prvi podpisal Vaclav Havel in je predvidena, da bi postala izjava EU, je objavljena, zaenkrat v angleščini, tudi na spletni strani www.praguedeclaration.org, kjer jo je možno tudi podpisati. Doslej jo je podpisalo okrog 3000 evropejcev, med njimi tudi veliko znanih osebnosti.

Pripomba: Ko je bil rokopis pripravljen za natis, smo iz občil izvedeli, da je Evropski parlament dne 2. aprila izglasoval resolucijo o evropski zavesti in totalitarizmu. Izjava se sklicuje na resolucijo Evropskega sveta 1481, ki jo objavljamo v tej številki Zrna in nekatere druge dokumente, ki jih je parlament izglasoval ob obletnicah različnih totalitarnih zločinov (npr lakota v Ukrajini, pokol v Srebrenici). Problem totalitarizmov obravnava širše kot Praška izjava, uporablja pa mehkejši jezik. Po podatkih iz občil sledi, da so resolucijo podprli vsi slovenski evropski poslanci.

Priredil F.Cvelbar

Evropska zavest in totalitarizem

Resolucija Evropskega parlamenta z dne 2. aprila 2009 o evropski zavesti in totalitarizmu

Evropski parlament,

– ob upoštevanju Splošne deklaracije Združenih narodov o človekovih pravicah,

– ob upoštevanju Resolucije št. 206(III)A o genocidu, ki jo je dne 9. decembra 1948 sprejela Generalna skupščina Združenih narodov,

– ob upoštevanju členov 6 in 7 Pogodbe o Evropski uniji,

– ob upoštevanju Listine Evropske unije o temeljnih pravicah,

– ob upoštevanju Okvirnega sklepa 2008/913/PNZ z dne 28. novembra 2008 o boju proti nekaterim oblikam in izrazom rasizma in ksenofobije s kazenskopравnimi sredstvi¹,

– ob upoštevanju Resolucije št. 1481 parlamentarne skupščine Sveta Evrope z dne 26. januarja 2006 o potrebi po mednarodni obsodbi zločinov totalitarnih komunističnih režimov,

– ob upoštevanju svoje deklaracije ob razglasitvi 23. avgusta kot evropskega dneva spomina na žrtve stalinizma in nacizma, sprejete dne 23. septembra 2008²,

– ob upoštevanju svojih številnih resolucij o demokraciji in spoštovanju temeljnih pravic in svoboščin, vključno

z resolucijo z dne 12. maja 2005 ob 60. obletnici konca druge svetovne vojne v Evropi 8. maja 1945³, resolucijo z dne 23. oktobra 2008 o spominu na žrtve namerno povzročene lakote (holodomor)⁴ in resolucijo z dne 15. januarja 2009 o Srebrenici⁵,

– ob upoštevanju komisij za resnico in pravičnost, ustanovljenih v različnih delih sveta, ki ljudem, ki so živeli v številnih nekdanjih avtoritarnih in totalitarnih režimih, pomagajo preseči razlike in doseči spravo,

– ob upoštevanju izjav, ki so jih predsednik Parlamenta in politične skupine dali 4. julija 2006, sedemdeset let po državnem udaru generala Franca v Španiji,

– ob upoštevanju člena 103(4) svojega Poslovnika,

A.

ker se zgodovinarji strinjajo, da zgodovinskih dejstev ni mogoče razlagati povsem objektivno in ker ne obstajajo objektivna zgodovinska poročila; ker poklicni zgodovinarji ne glede na to uporabljajo znanstvena orodja za preučevanje preteklosti in poskušajo biti čim bolj nepristranski;

¹UL L 328, 6.12.2008, str. 55.

²Sprejeta besedila, P6_TA(2008)0439.

³UL C 92 E, 20.4.2006, str. 392.

⁴Sprejeta besedila, P6_TA(2008)0523.

⁵Sprejeta besedila, P6_TA(2009)0028.

B.
ker noben politični organ ali politična stranka nima izključne pravice do razlage zgodovine in ker ti organi in stranke ne morejo trditi, da so objektivni,

C.
ker se uradnih političnih razlag zgodovinskih dejstev ne bi smelo vsiljevati z večinskimi odločitvami v parlamentih; ker parlament ne more sprejemati zakonodaje za preteklost,

D.
ker je osrednji cilj procesa evropskega združevanja zagotoviti, da se spoštujejo temeljne pravice in načela pravne države, in ker so bili s členoma 6 in 7 Pogodbe o Evropski uniji zagotovljeni primerni mehanizmi za uresničitev tega cilja,

E.
ker lahko napačne razlage zgodovine spodbujajo politike izključevanja in tako napeljujejo k sovraštvu in rasizmu,

F.
ker je treba ohraniti spomin na tragično preteklost Evrope, da se počastijo žrtve, obsodijo storilci in položijo temelji za spravo, ki bo temeljila na resnici in spominu,

G.
ker je bilo v totalitarnih in avtoritarnih režimih dvajsetega stoletja v Evropi pregnanih, zaprtih, mučenih in ubitih na milijone žrtev; ker je vseeno treba priznati holokavst za edinstven primer v zgodovini,

H.
ker je bil nacizem glavna zgodovinska izkušnja Zahodne Evrope in ker so v srednje- in vzhodnoevropskih državah izkusili tako komunizem kot nacizem; ker je treba spodbujati razumevanje za dvojno diktatorsko zapuščino teh držav,

I.
ker je bilo evropsko združevanje sprva odgovor na trpljenje, ki sta ga povzročili

dve svetovni vojni in nacistična tiranija, ki je pripeljala do holokavsta in širjenja totalitarnih in nedemokratskih komunističnih režimov v srednji in vzhodni Evropi, bilo pa je tudi način preseganja globokih delitev in sovražnosti v Evropi s sodelovanjem, združevanjem, končanjem vojne in zagotavljanjem demokracije v Evropi,

J.
ker je bil proces evropskega združevanja uspešen in je naposled pripeljal do Evropske unije, ki združuje države srednje in vzhodne Evrope, ki so živele pod komunističnimi režimi od konca druge svetovne vojne do zgodnjih devetdesetih let, in ker je pred tem pristop Grčije, Španije in Portugalske, ki so trpele pod dolgotrajnimi fašističnimi režimi, pomagal utrditi demokracijo v južnem delu Evrope,

K.
ker Evropa ne bo združena, če ne bo sposobna oblikovati enotnega pogleda na svojo zgodovino, če ne bo priznala nacizma, stalinizma ter fašističnih in komunističnih režimov kot skupne zapuščine in če ne bo izvedla poštenih in poglobljenih razprav o njihovih zločinih v prejšnjem stoletju,

L.
ker leta 2009 ponovno združena Evropa praznuje 20. obletnico razpada komunistične diktature v srednji in vzhodni Evropi in padca berlinskega zidu, kar bi morala biti priložnost za krepitev zavesti o preteklosti in priznanje vloge demokratičnih pobud državljanov, kot tudi spodbuda za krepitev občutka skupnosti in združenosti,

M.
ker je pomembno tudi, da pomnimo tiste, ki so dejavno nasprotovali totalitarni vladavini in ki bi morali zaradi svoje požrtvovalnosti, zvestobe idealom, časti in poguma imeti mesto v zavesti

Evropejcev kot junaki totalitarne dobe,

N.

ker je z vidika žrtev vseeno, kateri režim jih je iz kakršnega koli razloga prikrajšal za svobodo, jih mučil ali ubijal,

1.

izraža spoštovanje do vseh žrtev totalitarnih in nedemokratskih režimov v Evropi in se poklanja vsem, ki so se borili proti tiraniji in zatiranju;

2.

obnavlja svojo zavezanost miroljubni in uspešni Evropi, ki temelji na vrednotah, kot so spoštovanje človekovega dostojanstva, svoboda, demokracija, enakost, načela pravne države in spoštovanje človekovih pravic;

3.

poudarja pomen ohranjanja spomina na preteklost, saj brez resnice in spomina ni sprave; ponovno potrjuje svoje enotno stališče proti vsem oblikam totalitarne vladavine ne glede na ideološko ozadje;

4.

opozarja, da so se zadnji zločini proti človečnosti in dejanja genocida v Evropi dogajali še julija 1995 ter da je za boj proti nedemokratskim, ksenofobičnim, avtoritarnim ali totalitarnim idejam in težnjam potrebna stalna budnost;

5.

poudarja, da je treba za okrepitev evropske zavesti o zločinih, ki so jih zagrešili totalitarni in nedemokratski režimi, podpirati dokumentiranje in pričevanja o nemirni evropski preteklosti, saj brez spomina ne more biti sprave;

6.

obžaluje, da se 20 let po razpadu komunističnih diktatur v srednji in vzhodni Evropi v nekaterih državah članicah še vedno neupravičeno omejuje dostop do dokumentov, ki so pomembni za posameznike ali potrebni za znanstvene raziskave; poziva vse države

članice, naj si resnično prizadevajo za odprtje arhivov, tudi arhivov nekdanjih notranjih varnostnih služb, tajne policije in obveščevalnih služb, čeprav je treba zagotoviti, da se to ne bo izrabljalo za politične namene;

7.

odločno in jasno obsoja vse zločine proti človeštvu in množične kršitve človekovih pravic, ki so jih zagrešili vsi totalitarni in avtoritarni režimi; žrtvam teh zločinov in njihovim družinskim članom izraža sočutje, razumevanje in priznanje za njihovo trpljenje;

8.

izjavlja, da je evropsko združevanje kot model miru in sprave svobodna izbira narodov Evrope, da se zavežejo skupni prihodnosti, in da je Evropska unija posebej odgovorna za spodbujanje in varovanje demokracije, spoštovanja človekovih pravic in načel pravne države, ne le v Evropski uniji, ampak tudi zunaj nje;

9.

poziva Komisijo in države članice, naj si še naprej prizadevajo za krepitev pouka evropske zgodovine, ter poudarijo zgodovinski dosežek evropskega združevanja in ostro nasprotje med tragično preteklostjo ter miroljubnim in demokratičnim družbenim redom današnje Evropske unije;

10.

je prepričan, da bi ustrezno ohranjanje zgodovinskega spomina, obsežno prevrednotenje evropske zgodovine in vseevropsko priznanje vseh zgodovinskih vidikov sodobne Evrope okrepilo evropsko združevanje;

11.

glede tega poziva Svet in Komisijo, naj podpreta in zagovarjata dejavnosti nevladnih organizacij, kot je organizacija Memorial v Ruski federaciji, ki se aktivno ukvarjajo z raziskovanjem in

zbiranjem dokumentov, povezanih z zločini iz stalinističnega obdobja;

12. ponovno izraža svojo dosledno podporo okrepljenemu mednarodnemu pravosodju;

13. poziva k vzpostavitvi platforme evropskega spomina in vesti, ki bi zagotovila podporo pri povezovanju in sodelovanju med nacionalnimi raziskovalnimi inštituti, specializiranimi za totalitarno zgodovino, in k ustanovitvi vseevropskega dokumentacijskega/spominskega centra za žrtve vseh totalitarnih režimov;

14. poziva h krepitvi obstoječih zadevnih finančnih instrumentov, da bi podprli strokovne zgodovinske raziskave, povezane z zgoraj opisanimi vprašanji;

15. poziva k razglasitvi 23. avgusta za vseevropski dan spomina na žrtve vseh totalitarnih in avtoritarnih režimov, da bomo lahko dostojanstveno in nepristransko počastili njihov spomin;

16. je prepričan, da je končni cilj razkritja in ocene zločinov, ki so jih zagrešili komunistični totalitarni režimi, sprava, ki jo je mogoče doseči s priznanjem odgovornosti, prošnjo za odpuščanje in spodbujanjem moralne preнове;

17. naroči svojemu predsedniku, naj to resolucijo posreduje Svetu, Komisiji, parlamentom držav članic, vladam in parlamentom držav kandidatk, vladam in parlamentom držav, pridruženih Evropski uniji, ter vladam in parlamentom držav članic Sveta Evrope.

(Op.) To resolucijo je Evropski parlament (EP) izglasoval pod vplivom Praške deklaracije, čeprav se nanjo ne sklicuje. Po podatkih iz slovenskih medijev so zanjo glasovali vsi slovenski poslanci v EP. (F.C.)

Dr. Milko Mikola

Komunistična represija proti “notranjim sovražnikom” v Sloveniji

Nekatere splošne značilnosti

Druga ali avnojska Jugoslavija, katere del je bila tudi Slovenija, se je uvrščala med države s totalitarnimi komunističnimi režimi. Tako kot v drugih komunističnih državah, je tudi v Jugoslaviji komunistična partija z revolucionarnim nasiljem vzpostavila svoj popolni oblastni monopol, ki ji je omogočal, da je v celoti obvladovala vse sfere gospodarskega in družbenega življenja. Potem, ko si je nasilno podredila vse oblastne in druge institucije, si je prizadevala podrediti tudi vsakega posameznika. Takšen sistem že v osnovi ni dovoljeval uveljavitve tistih temeljnih človekovih pravic in svoboščin, ki so nujne za uveljavitev demokracije in za zagotavljanje svobode vsakega posameznika. Ker se je komunistična oblast lahko vzdrževala samo s prisilo, je temeljila na uporabi represije, kar je nujno vodilo do kratenja temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Stopnja njene represivnosti je bila odvisna od stopnje njene ogroženosti: bolj kot se je čutila ogroženo, po ostrejši represiji je posegla. Glede na intenzivnost izvajanja represije in kršenja temeljnih človekovih pravic in svoboščin je v obdobju komunističnega totalitarizma v Sloveniji treba ločiti:

- obdobje od konca vojne leta 1945 pa do začetka petdesetih let in
- obdobje od začetka petdesetih let do padca komunizma.

Za obdobje od konca vojne leta 1945 pa do začetka petdesetih let je bilo značilno, da je komunistična oblast v Sloveniji dosledno posnemala stalinistične metode vladanja, zato ga lahko označimo kot *obdobje stalinizma*. Komunistična partija Jugoslavije in v njenem okviru Komunistična partija Slovenije, je bila namreč »od drugih vzhodnoevropskih komunističnih partij ena izmed najbolj radikalnih, saj se je najbolj nagibala k sovjetskemu socialističnemu vzorcu«. ¹ Dosledno posnemanje stalinističnih vzorcev vladanja je najmočneje prišlo do izraza pri izvajanju represije proti dejanskim in potencialnim nasprotnikom komunistične oblasti - »notranjim sovražnikom«. V obdobju od konca vojne leta 1945 pa do začetka petdesetih let je komunistična represija v Sloveniji dosegla takšne strahotne razsežnosti, da lahko govorimo o državnem terorju nad lastnimi državljani, ki jim ni bila zagotovljena niti pravica do življenja. To obdobje so zaznamovali množični izvensodni poboji, obstoj koncentracijskih in delovnih taborišč, nasilni odvzemi premoženja, izgoni prebivalstva in politični ter montirani sodni procesi, če naštejemo samo nekatere najizrazitejše oblike tedanjega nasilja.

Do opustitve teh in nekaterih drugih represivnih ukrepov je v Sloveniji prišlo šele po dokončnem prelomu s Stalinom

¹Leonid Gibianskij, Sovjetska zveza in Jugoslavija leta 1945; objavljeno v: Slovenija v letu 1945, Zbornik referatov, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 1996, str. 54.

in s stalinizmom. Najpomembnejši korak v tej smeri je bil narejen z opustitvijo dotedanje stalinistične kazenske zakonodaje, kar se je zgodilo januarja 1951 s sprejetjem novega kazenskega zakonika. Novi kazenski zakonik ni več poznal nekaterih kaznivih dejanj, ki so obstajala v dotedanji kazenski zakonodaji, prav tako pa tudi ni več poznal nekaterih najbolj rigoroznih kazni. Opustitvi nekaterih najostrejših oblik represije so sledile še nekatere druge liberalne politične spremembe, ki pa jih je komunistična partija (od leta 1952 zveza komunistov) bila pripravljena izvajati samo do tiste meje, ko le-te še niso ogrožale njenega oblastnega monopola. Brž, ko se je začela čutiti ogroženo, je politiko liberalizacije opustila in se vrnila k starim, preizkušenim vzorcem vladanja. V Sloveniji je tako od petdesetih let pa vse do padca komunizma obdobju liberalnih sprememb vedno sledilo obdobje vnovične uveljavitve vladavine »trde roke«. Ne glede na to, pa represija v Sloveniji od začetka petdesetih let dalje ni nikoli več dosegla prejšnje stopnje.

Ob tem se nam postavlja vprašanje, zakaj so se jugoslovanski oziroma slovenski komunisti v začetku petdesetih let sploh odločili opustiti nekatere najbolj tipične stalinistične metode vladanja. Razlogi za to niso bili v tem, ker bi naenkrat spoznali zgrešenost takšnih metod vladanja in se jim bili pripravljene za vedno odreči. K določenim liberalnim spremembam, ki so se odrazile tudi v odpravi najostrejših represivnih ukrepov, so jih dejansko prisilile težke mednarodne okoliščine, v katerih se je Jugoslavija znašla konec štiridesetih in v začetku petdesetih let. Tedaj se je namreč jugoslovansko vodstvo zapletlo v oster spor s Stalinovo

Sovjetsko zvezo in njenimi sateliti, ki ga poznamo kot spor z Informbirojem. Zaradi velike ogroženosti je bilo prisiljeno navezati stike z Zahodom in ga zaprositi za gospodarsko in vojaško pomoč, ki jo je tudi dobilo. Domnevati je, da so zahodne države kot pogoj za dajanje gospodarske in vojaške pomoči Jugoslaviji od njenega vodstva zahtevale, da se je odreklo nekaterim najostrejšim represivnim ukrepom. To za jugoslovanske komuniste niti ni bil pretežak pogoj, saj v tistem času nadaljnja uporaba dotedanjih oblik represije niti ni bila več potrebna. Ker je bil Zahod iz strateških interesov zainteresiran, da se Jugoslavija ne podredi Moskvi, ji je bil gospodarsko in vojaško pomoč pripravljen dati tudi potem, ko ji po Stalinovi smrti leta 1953 od strani Sovjetske zveze in drugih članic Varšavskega pakta ni več grozila nevarnost vojaške agresije. Samo v obdobju 1949-1955 je Jugoslavija od Zahoda prejela za 1,2 milijarde dolarjev pomoči.² Namen te pomoči je bil, za vsako ceno v Jugoslaviji ohraniti potrebno gospodarsko, družbeno in politično stabilnost, kar se je izražalo v krilatici »obdržati Tita na površju« (Keep Tito afloat). Velika gospodarska pomoč, ki jo je Jugoslavija od Zahoda sprejemala vse do Titove smrti 1980 (kasneje so to pomoč nadomestili veliki krediti), je tudi omogočala, da je bil družbeni standard v Jugoslaviji precej višji, kot v državah t.i. realsocializma, kar je v državi zagotavljalo socialni mir.

V takšnih okoliščinah potrebe po večji uporabi represije dejansko ni bilo, kar pa ni pomenilo, da je komunistična oblast ni bila pripravljena znova uporabiti takoj, ko bi se ji to zdelo potrebno. Jugoslavija in z njo Slovenija, je namreč, kljub

²Tony Judt, *Povojna Evropa 1945-2005*, Prva knjiga, Mladinska knjiga Založba, d.d., Ljubljana 2007, str. 209.

nekaterim liberalnim spremembam, vse do padca komunizma ostala totalitarna država. Glavna opora njene komunistične oblasti je še naprej ostala tajna politična policija (Uprava državne varnosti - UDBA oziroma po letu 1967 Služba državne varnosti – SDV). Ta je skrbela, da so bili »notranji sovražniki« vedno pod nadzorom in da so proti njim pravočasno ukrepali. Obračun z njimi je prepustila pravosodnim organom, ki so proti najnevarnejšim oporečnikom občasno izvedli politične sodne procese. Eden tistih, ki je postal žrtev takšnega političnega sodnega procesa, je bil tudi najpomembnejši slovenski disident dr. Jože Pučnik, kasnejši vodja Demokratične opozicije Slovenije (Demos). Za obračun z najbolj nevarnimi oporečniki pa je bila komunistična oblast pripravljena znova uporabiti tudi vojaška sodišča, kot se je to zgodilo leta 1988 s »procesom proti četverici« v Ljubljani, na katerem so bili zaradi »sovražnega delovanja« obsojeni J. Janša, I. Borštnar, F. Zavrl in D. Tasič (afera JBTZ). V slučaju nastopa t.i. izrednih razmer, pa je komunistična oblast v Sloveniji za internacijo njenih najnevarnejših nasprotnikov predvidela ustanovitev koncentracijskih taborišč. Iz nedavno odkritega dokumenta je razvidno, da je v letih 1967/1968 celo načrtovala ustanovitev štirih koncentracijskih taborišč, v katere bi iz političnih razlogov internirali okoli 1000 oseb, od tega 100 žensk.³

Pregled nekaterih najbolj tipičnih oblik komunistične represije v Sloveniji iz obdobja 1945-1951

Kot že rečeno, je komunistična oblast v Sloveniji v obdobju od konca vojne leta 1945 pa do začetka petdesetih let

proti »notranjim sovražnikom« izvajala nekatere oblike represije, ki so bile tipične za vse države s stalinističnimi režimi, to pa so bile:

1. množični izvensodni poboji,
2. ustanavljanje koncentracijskih taborišč,
3. ustanavljanje delovnih taborišč,
4. prisilni odvzemi premoženja,
5. izvajanje političnih in montiranih sodnih procesov,
6. izgoni prebivalcev,
7. zatiranje vere in preganjanje Cerkve ter njene duhovščine.

Množični izvensodni poboji

Komunistična represija v Sloveniji je svoj vrhunec dosegla v prvih mesecih po končani vojni 1945 z izvajanjem množičnih izvensodnih pobojev t.i. *narodnih sovražnikov*. Kot že sam izraz »izvensodni poboji« pove, je šlo za poboje, ki so bili izvršeni brez vsakega predhodnega sodnega postopka pred sodiščem in brez vsakega ugotavljanja individualne krivde pobitih. Žrtve izvensodnih pobojev so bile pobite samo zaradi svojega statusa, ker so za zmagovito komunistično stran v državljanski vojni pač predstavljale »narodne sovražnike«, s katerimi je sklenila dokončno obračunati. To se je zgodilo kljub temu, da so v tistem času v Sloveniji obstajala vojaška sodišča, ki bi posameznim zajetim storilcem vojnih zločinov in drugih kaznivih dejanj lahko sodila v skladu z določili Uredbe o vojaških sodiščih Vrhovnega štaba NOV in POJ z dne 24. 5. 1944. Z izvajanjem izvensodnih pobojev je slovenska komunistična oblast grobo kršila tudi lastne tedaj veljavne predpise o kazenskem sodstvu. Eno osrednjih vprašanj, ki se postavlja

³Dokument je bil leta 2007 odkrit v arhivu Ministrstva za pravosodje Republike Slovenije.

s tem v zvezi, je vprašanje, kdo in kdaj je sprejel odločitev o izvedbi tako množičnih pobojev, kot so se po vojni zgodili v Sloveniji. Vrhovni komandant Josip Broz Tito je namreč še 14. maja vsem podrejenim štabom poslal depešo, da je treba ubijanje ujetnikov ustaviti in spoštovati Ženevsko konvencijo.⁴ Na spoštovanje Ženevske konvencije je generalštab Jugoslovanske armade opozoril že 3. maja v svojem ukazu o ravnanju z vojnimi ujetniki.⁵ Vendar je kljub temu konec maja in v prvi polovici junija 1945 v Sloveniji prišlo do množičnega pobijanja tako vojnih ujetnikov kot tudi civilistov. To pomeni, da je morala biti Titova depeša o spoštovanju Ženevske konvencije kasneje preklicana, preklical pa jo je lahko samo tisti, ki jo je sprejel, torej Josip Broz Tito. Vendar tako pomembne odločitve verjetno ni mogel sprejeti sam, ampak jo je moralo sprejeti najvišje partijsko vodstvo, to je politbiro centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije. Ker so bili v njem tudi predstavniki Komunistične partije Slovenije, je odgovornost za sprejetje takšne odločitve nosilo tudi njeno vodstvo. Kot razlog za njeno sprejetje se največkrat navaja zaostritev odnosov Jugoslavije z zahodnimi zavezniki, do katere je prišlo zaradi jugoslovanske vojaške zasedbe Trsta. Ker je obstajala možnost oboroženega konflikta z Angloameričani, naj bi zajeti nasprotniki za jugoslovansko komunistično oblast predstavljali veliko notranjo nevarnost, zato se jih je odločila likvidirati. Izvedba likvidacij je bila zaupana Oddelku za zaščito naroda (OZNA), ki je bila po vzoru sovjetske NKVD ustanovljena že 13. maja 1944. OZNA ni bila samo vojaška obveščevalna služba, ampak je

hkrati predstavljala tudi tajno politično policijo komunistične partije za obračun z njenimi nasprotniki. Množične izvensodne poboje je OZNA izvajala s pomočjo pripadnikov enot Korpusa narodne obrambe (KNOJ).

Najbolj množično so izvensodni poboji potekali v prvih mesecih po končani vojni leta 1945, do njih pa je prihajalo še vse do začetka leta 1946. Kako obsežni so bili ti poboji, kaže podatek, da je bilo doslej na območju Slovenije evidentiranih 581 lokacij prikritih grobišč žrtev povojnih izvensodnih pobojev. Gornja številka pa se bo nedvomno še močno povečala, saj njihovo evidentiranje še ni zaključeno. Večinoma gre za grobišča, v katerih je bilo pobitih in zakopanih večje število (v nekaterih tudi več tisoč) žrtev. Za izvajanje množičnih pobojev, so uporabili protitankovske jarke (pri Mariboru, Celju in Dobovi), kraška brezna in jame (na Kočevskem in Primorskem), opuščene rudniške jaške (Barbarin rov v Hudi jami pri Laškem), udrtime, ki so nastale zaradi kopanja premoga (Zasavski rudarski revirji), in bunkerje ter protiletalska zaklonišča (Slovenska Bistrica).

Med žrtvami povojnih izvensodnih pobojev na ozemlju Slovenije so bili pripadniki vseh jugoslovanskih narodov, največ pa je bilo Hrvatov. Vojaške enote ustaške Nezavisne države hrvatske (NDH) so se skupaj z množico civilnih beguncev maja 1945 čez slovensko ozemlje pomikale proti Avstriji, da bi se tam predala Britancem. Glavnini se je uspelo prebiti do Pliberka (Bleiburg) na avstrijskem Koroškem, vendar so jih britanske vojaške oblasti prisilile, da so se 15. maja predale jugoslovanskim enotam. Te so jih po predaji peš vodile preko Slovenije na Hrvaško in še naprej.

⁴Bakarić je Tita opozoril da stvari izmiču kontroli, Jutarnji list, 27. 10. 2007.

⁵Prav tam.

Med pohodom so jih množično pobijali in izpostavljali hudemu trpljenju, zato so ta pohod Hrvati poimenovali »Križev pot« (hrv.: Križni put). Množično pobijanje zajetih hrvaških vojakov in civilnih beguncev se je začelo že na slovenskem ozemlju. Največ so jih pobili in zakopali v protitankovskem jarku v Teznu pri Mariboru, kjer so največja grobišča poveljnih množičnih pobojev ne samo v Sloveniji, ampak verjetno v vsej Evropi. Za kako množične poboje je šlo, pove podatek, da ko so ob gradnji avtoceste med 7. aprilom in 22. junijem 1999 odkopali 60 metrov nekdanjega protitankovskega jarka v tezenskem gozdu, so v njem našli povprečno 19 trupel na dolžinski meter jarka, skupno 1179.⁶

Enaka usoda kot je doletela Hrvate, ki so se predali jugoslovanski vojski pred Pliberkom, je doletela tudi tiste pripadnike različnih vojaških formacij iz Slovenije (domobranci) in drugih delov Jugoslavije (četnike, nedičevce, ljotičevce) ter civilne begunce, ki se jim je uspelo prebiti na avstrijsko Koroško in se tam predati Britancem. Ti so jih sprejeli in namestili v taborišču na Vetrinjskem polju in jim zagotavljali, da jih bodo prepeljali v ujetniška taborišča v severni Italiji, vendar so dano obljubo prelomili in jih že v drugi polovici maja začeli izročati jugoslovanskim vojaškim oblastem. Te so jih skupaj z izročeni civilisti z vlaki prepeljale v Slovenijo in jih zaprle v taborišča v Št. Vidu nad Ljubljano, Škofji Loki in na Teharjah, od tam pa so jih po določenem času odpeljali na morišča. Prizanesli niso niti ranjencem, invalidom in bolnikom.⁷ Žrtve poveljnih izvensodnih pobojev so postali tudi tisti pripadniki različnih vojaških formacij in civilni begunci, ki so

jih zajeli v Sloveniji, še preden se jim je uspelo umakniti na avstrijsko Koroško. Tudi te so najprej zaprli v taborišča, nato pa jih večino pobili. Posebno kategorijo žrtev poveljnih izvensodnih pobojev so predstavljali civilisti, ki so jih na podlagi že izdelanih seznamov aretirali na njihovih domovih. Nekatere so pobili že takoj ob njihovi aretaciji, nekatere pa so odpeljali v koncentracijska taborišča in zapore, od koder so mnoge odpeljali na morišča.

Ker dokumentov, iz katerih bi bilo mogoče natančneje ugotoviti število vseh žrtev poveljnih izvensodnih pobojev v Sloveniji, ni na razpolago, obstajajo o njihovem številu samo domneve. Predvsem na podlagi doslej odkritih grobišč se domneva, da je bilo v Sloveniji po vojni izvensodno pobitih okoli 100.000 zajetih pripadnikov različnih vojaških formacij in civilistov iz vseh delov Jugoslavije. Dokaj natančne podatke pa že imamo za žrtve poveljnih izvensodnih pobojev z območja Slovenije. Po najnovejših podatkih Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani, ki izvaja raziskovalni projekt ugotavljanja števila žrtev druge svetovne vojne in poveljnega nasilja v Sloveniji, je bilo po vojni izvensodno pobitih:

- 12431 domobranci
- 170 policistov Ljubljanske pokrajine
- 156 slovenskih četnikov
- 48 mobiliziranih Slovencev v nemško vojsko
- 21 pripadnikov italijanskih kolaborantskih enot
- 1076 civilistov
- 372 oseb neugotovljenega vojnega statusa.

Po gornjih podatkih, ki pa so še vedno

⁶Mitja Ferenc, Prikrito in očem zakrito, Prikrita grobišča 60 let po koncu druge svetovne vojne, Celje, 2005, str. 55.

⁷O tem glej: Brez milosti, Ranjeni, invalidni in bolni poveljni ujetniki na Slovenskem, uredil Lovro Šturm, Nova revija, Ljubljana 2000.

samo začasni, je bilo v Sloveniji po vojni izvensodno pobitih skupaj 14.274 oseb, ki so bile večinoma Slovenci. Če upoštevamo, da omenjeni raziskovalni projekt Inštituta za novejšo zgodovino še ni zaključen in da še poteka, je zgoraj navedene številke treba obravnavati kot začasne in bodo ob njegovem zaključku gotovo še precej višje. Kakšno veliko izgubo je teh 14.274 doslej ugotovljenih žrtev povojnih izvensodnih pobojev predstavljalo za slovenski narod, lahko pravilneje ocenimo šele, če število izvensodno pobitih v Sloveniji primerjamo s številom po vojni izvensodno pobitih v nekaterih drugih evropskih državah. Za primer bomo vzeli samo Francijo, kjer je bilo po vojni v izvensodnih postopkih pobitih okoli 10.000 ljudi.⁸ Pri delanju teh primerjav pa je treba upoštevati dejstvo, da je Francija takrat imela 42 milijonov prebivalcev, Slovenija pa niti dober milijon in pol.

Ustanavljanje koncentracijskih in delovnih taborišč

Ustanavljanje koncentracijskih taborišč

Koncentracijska taborišča je komunistična oblast v Sloveniji začela ustanavljati takoj po končani vojni maja 1945. Nekatera je ustanovila celo na istem mestu, kjer so bila med vojno nemška. Prva koncentracijska taborišča so bila namenjena za interniranje pripadnikov nemške in deloma tudi madžarske narodne manjšine. Največje takšno taborišče je bilo v Strnišču pri Ptujju (sedaj Kidričevo), kjer je bilo že med vojno nemško koncentracijsko in delovno taborišče. V njem je bilo interniranih okoli 10.000 taboriščnikov, večinoma pripadnikov nemške narodne

manjšine iz celotne Slovenije, ki so jih nameravali izgnati v Avstrijo. Poleg njih so bili v njem zaprti tudi pripadniki madžarske narodne manjšine iz Prekmurja in tisti Slovenci, ki so jih aretirali zaradi obtožbe, da so med vojno sodelovali z okupatorjem. Za pripadnike nemške narodne manjšine v Sloveniji so koncentracijska taborišča ustanovili še v Hrastovcu pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah, v Brestrnici pri Mariboru, na Studencih pri Mariboru in na Teharjah pri Celju.

Ko so britanske vojaške oblasti v drugi polovici maja 1945 v Slovenijo vrnile zajete slovenske domobrance in pripadnike vojaških formacij iz drugih delov Jugoslavije ter civilne begunce, so jih slovenske vojaške oblasti zaprle v taborišča Teharje, Št. Vid nad Ljubljano in Škofja Loka. Ker so bili v teh taboriščih zaprti večinoma vojni ujetniki, bi ta taborišča morala dejansko imeti status ujetniških taborišč. Vendar slovenske vojaške oblasti tem ljudem niso priznavale statusa vojnih ujetnikov in tudi z njimi niso ravnali v skladu z Ženevsko konvencijo. Vojni ujetniki so bili skupaj s civilisti v teh taboriščih izpostavljeni lakoti, žeji in mučenju, na koncu pa so jih - z izjemo manjšega števila - brez vsakega sodnega postopka pobili. Poleg vojnih ujetnikov so bili v teh taboriščih zaprti tudi številni civilisti, pretežno ženske in otroci. Tudi velika večina civilistov je doživela enako usodo, kot so jo doživeli vojni ujetniki. Koncentracijska taborišča je komunistična oblast v Sloveniji odpravila jeseni 1945, predvsem zaradi bližajočih ser volitev v ustavodajno skupščino Demokratične federativne Jugoslavije. Večino koncentracijskih taborišč so preoblikovali v kazenska taborišča za prisilno delo.

⁸Tony Judt, *Povojna Evropa 1945-2005*, Prva knjiga, Mladinska knjiga Založba, d.d., Ljubljana 2007, str. 59-60.

Ustanavljanje delovnih taborišč

V Sloveniji je v obdobju 1945-1951 obstajalo okoli 20 delovnih taborišč. Najprej je komunistična oblast ustanovila *kazenska taborišča*, v katerih so bili zaprti obsojenci, ki so jih vojaška sodišča obsodila na kazen odvzema prostosti s prisilnim delom. Prvo tovrstno taborišče so že takoj po končani vojni ustanovili v Kočevju, nekoliko kasneje pa so takšna taborišča ustanovili še na Teharjah pri Celju, v Brestrnici pri Mariboru in na Studencih pri Mariboru. V teh kazenskih taboriščih je kazen prisilnega dela prestajalo skupaj več kot 6.500 kaznjencev. Pod imenom »kazenska taborišča« so ta delovna taborišča obstajala do januarja 1946, ko so jih preimenovali v *zavode za prisilno delo*. Te so do oktobra 1946 ukinili, obsojence na prisilno delo pa so odtlej pošiljali v *kazensko poboljševalne domove*.

Delovna taborišča so ponovno začeli ustanavljati leta 1949. To so bila *taborišča za poboljševalno delo* in *taborišča za družbeno koristno delo*, ki so se uradno imenovala *delovne skupine*. Takšna delovna taborišča so nastala povsod tam, kjer so se gradili večji gospodarski objekti, kot so tovarne, hidroelektrarne itd. V ta taborišča so kaznjence pošiljali večinoma upravni organi za notranje zadeve na podlagi Zakona o prekrških zoper javni red in mir, ki je bil sprejet 11. maja 1949.⁹ Za izrekanje kazni družbeno koristnega dela so pri okrajnih in mestnih (rajonskih) ljudskih odborih ustanovili posebne *komisije za prekrške*. Pri predlaganju, koga poslati na poboljševalno in družbeno koristno delo, so imele pomembno vlogo osnovne partijske celice. Sodišča

⁹Uradni list Ljudske republike Slovenije, št. 16/1949.

¹⁰Arhiv Republike Slovenije, AS 1267, signatura arhivske enote: 14/620 in 14/621.

¹¹ARS, AS 1931, tehnična enota 1440, Poročilo Ministrstva za notranje zadeve LRS za leto 1949.

in upravni organi za notranje zadeve so na prestajanje kazni poboljševalnega dela leta 1949 poslali 2.709 moških in 839 žensk, leta 1950 pa 2.610 moških in 658 žensk.¹⁰ Na družbeno koristno delo pa so upravni organi za notranje zadeve (komisije za prekrške) v letu 1949 poslali 1.900 oseb, v letu 1950 80 oseb in v letu 1951 samo še 43 oseb.¹¹ Osnovni namen ustanavljanja vseh teh delovnih taborišč je bil izkoriščanje kaznjencev za najtežja dela pri izvajanju obnove in pri izgradnji velikih gospodarskih in drugih objektov, ki so bili predvideni s prvim petletnim gospodarskim planom. V delovnih taboriščih so prevladovali politični kaznjenci, ki jih je bilo, po mnenju oblasti, potrebno politično prevzgojiti. Zato je bil v delovnih taboriščih poseben poudarek na njihovi politični prevzgoji. Razmere v teh delovnih taboriščih so bile podobne, kot jih poznamo iz opisov Stalinovih gulagov v Sovjetski zvezi. V delovna taborišča so kaznjence pošiljali do začetka 1951, ko je novi jugoslovanski kazenski zakonik kazni prisilnega, poboljševalnega in družbeno koristnega dela ukinil.

PREGLED KONCENTRACIJSKIH TABORIŠČ V SLOVENIJI LETA 1945

KONCENTRACIJSKA	TABORIŠČA	ZA
PRIPADNIKE NEMŠKE NARODNE MANJŠINE		
Strnišče pri Ptuj		
Hrastovec pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah		
Studenci pri Mariboru		
Brestrnica pri Mariboru		
Kamnica pri Mariboru		
Tezno pri Mariboru		
Teharje		

KOMUNISTIČNA REPRESIJA PROTI "NOTRANJIM SOVRAŽNIKOM" V SLOVENIJI

KONCENTRACIJSKA TABORIŠČA ZA
PRIPADNIKE MADŽARSKE NARODNE
MANJŠINE

Filovci v Prekmurju
Hrastovec pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah
Strnišče pri Ptuj

KONCENTRACIJSKA TABORIŠČA ZA
PRIPADNIKE SLOVENSKEGA DOMOBRANSTVA
Teharje

Škofovi zavodi v št. Vidu nad Ljubljano
Škofja Loka

PREGLAD DELOVNIH TABORIŠČ V SLOVENIJI 1945-1951

TABORIŠČA ZA PRISILNO DELO – KAZENSKA
TABORIŠČA 1945-1946

Kočevje
Teharje
Studenci pri Mariboru
Brestrnica pri Mariboru

TABORIŠČA ZA POBOLJŠEVALNO DELO -
DELOVNE SKUPINE 1949-1951

Strnišče pri Ptuj
Kočevje
Rogoza pri Mariboru
Prestranek pri Postojni
Pšata pri Ljubljani
Inlauf pri Borovcu na Kočevskem

TABORIŠČA ZA DRUŽBENO KORISTNO DELO -
DELOVNE SKUPINE 1949-1951

Strnišče pri Ptuj
Litostroj – Ljubljana
Žale - Ljubljana
Medvode
Moste pri Žirovnici
Rajndol pri Kočevju
Ferdrenk na Kočevskem
Škofja Loka
Rajhenburg

Prisilni odvzemi premoženja

V skladu s svojo ideologijo je komunistična oblast v Sloveniji v prvih povojnih letih izvedla vrsto prisilnih razlastitvenih ukrepov, s katerimi je hotela predvsem uničiti zasebni gospodarski sektor in s tem ustvariti pogoje za nastanek državne oziroma družbene lastnine. Najpomembnejši nasilni odvzemi premoženja so potekali v obdobju 1945-1948 z izvajanjem:

- zaplemb (konfiskacij),
- agrarne reforme in
- nacionalizacije zasebnih gospodarskih podjetij.

Vsi navedeni razlastitveni ukrepi so pomenili ne le izredno grob poseg v pravico do zasebne lastnine, ampak tudi eno najhujših oblik represije. Največji in najbolj nasilen poseg v zasebno lastnino je komunistična oblast v Sloveniji izvedla z zaplembami. Ostali razlastitveni ukrepi (agrarna reforma in nacionalizacija) so dejansko predstavljali samo dopolnilne razlastitvene ukrepe. Za kako obsežen razlastitveni ukrep je šlo pri zaplembah, pove podatek, da je bilo po vojni v Sloveniji izrečenih okoli 26.000 zaplemb premoženja. Izvajanje zaplemb je spremljalo izvajanje raznih drugih oblik nasilja nad lastniki zaplenjenega premoženja: sodni procesi, pošiljanje v delovna taborišča in celo uboji. Ker so zaplembe pomenile najbolj grob poseg komunistične oblasti v zasebno lastnino se bomo v nadaljevanju omejili samo na njih.

Zaplemba je predstavljala prisilni odvzem premoženja v korist države brez odškodnine. Najbolj množično so zaplembe izvajali v letih 1945 in 1946, ko je potekala zaplemba premoženja t. i. narodnih sovražnikov. Pravno osnovo za te zaplembe je predstavljala Odlok Predsedstva AVNOJ o prehodu

sovražnikovega imetja v državno svojino z dne 21. 11. 1944.¹² Pod udar tega odloka je prišlo vse »nemško« premoženje, ki se je nahajalo na območju Jugoslavije/Slovenije. Kot »nemško« premoženje se je smatralo premoženje oseb nemške narodnosti in premoženje nemškega rajha ter njegovih državljanov. Zaplemba tega premoženja se je štela kot oblika vojne reparacije za škodo, ki jo je povzročil nemški okupator. Za izrek in izvršitev zaplembe je zadoščala že sama ugotovitev, da je nekdo nemške narodnosti ali državljan nemškega rajha. Ker krivde prizadetega ni bilo potrebno ugotavljati, tovrstnih zaplemb niso izrekala sodišča, ampak upravni organi – zaplembne komisije. Te so od avgusta pa do konca decembra 1945 v Sloveniji izdale skupaj 20.293 odločb o zaplembi »nemškega« premoženja. S temi zaplembami so bili prizadeti pripadniki nemške manjšine v Sloveniji, saj so izgubili vse svoje imetje, njih pa so iz Slovenije izgnali.

Kot premoženje »narodnih sovražnikov« je bilo v letih 1945-1946 zaplenjeno tudi premoženje tistih, ki so bili med vojno ubiti od strani partizanskega odporiškega gibanja. Njim so upravni organi premoženje zaplenili na podlagi 28. člena Zakona o zaplembi imovine in o opravljanju zaplembe z dne 9. 6. 1945.¹³ Pri tem se dejanska krivda tistega, ki mu je bilo premoženje zaplenjeno, sploh ni ugotavljala. Veljal je namreč princip: kogar so ubili partizani, je kriv, dokaz za njegovo krivdo pa je njegova likvidacija. Teh zaplemb je bilo v Sloveniji izrečenih okoli 3.600.¹⁴ Prav tako so upravni organi premoženje

zaplenili vsem tistim, ki so jim odvzeli državljanstvo. Šlo je skoraj izključno za ljudi, ki so državljanstvo izgubili, ker se po vojni iz tujine niso hoteli vrniti v Jugoslavijo, ali pa ker so iz Jugoslavije emigrirali v tujino. V drugem primeru je šlo večinoma za ekonomske emigrante. Zaplembe premoženja zaradi odvzema državljanstva so upravni organi za notranje zadeve začeli izvajati leta 1949, izvajali pa so jih še v šestdesetih letih. Samo do leta 1952 je bilo na ta način premoženje zaplenjeno 545 osebam.¹⁵ Veliko zaplemb premoženja so v obdobju julij-avgust 1945 kot stransko kaznen obsojenim »narodnim sovražnikom« izrekla vojaška sodišča in Sodišče slovenske narodne časti. Tedaj so omenjena sodišča na to kaznen obsodila več kot 1.500 oseb.¹⁶ Pomemben delež pri izrekanju zaplemb pa so imela tudi civilna (okrožna in okrajna) sodišča, ki so »razrednim sovražnikom« v obdobju 1947-1951 izrekla naslednje število zaplemb:¹⁷

Število izrečenih zaplemb v letih:

1947	1948	1949	1950	1951
290	496	730	351	90

Izvajanje političnih in montiranih sodnih procesov

Za obračun s svojimi dejanskimi in potencialnimi nasprotniki (»notranjimi sovražniki«) je komunistična oblast v Sloveniji zlorabila tudi sodstvo. Z uveljavitvijo revolucionarnega načela »enotnosti oblasti«, je sodstvo v Sloveniji izgubilo status samostojne veje oblasti in s tem tudi svojo neodvisnost. Postalo je orodje v rokah komunistične partije

¹²Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ), št. 2/1945.

¹³Uradni list DFJ, št. 40/1945.

¹⁴ARS, KUNI, arhivska škatla 2, splošne zadeve, Refèrat Milana Lemeža o problemih narodne imovine.

¹⁵ARS, Republiški sekretariat za notranje zadeve, A-13-0, poročila za leta 1949, 1950, 1951 in 1952.

¹⁶Seznami obsojencev na zaplembo imetja. Seznaje je leta 1945 izdajala Komisija za upravo narodne imovine.

¹⁷ARS, Ministrstvo za pravosodje LRS, Sodna statistika, podatki za leta 1947, 1948, 1949, 1950 in 1951. Za leti 1945 in 1946 podatkov o števili izrečenih zaplemb ni.

in njena podaljšana roka za izvajanje represije.¹⁸ Kako so pojmovali vlogo tedanjih sodišč, nam kaže poročilo predsednika Okrožnega sodišča v Celju z dne 12. 7. 1948, v katerem je ta poleg ostalega tudi zapisal: »... *Brez dvoma je sodišče borbeni organ, ki se mora boriti zoper razredne sovražnike. Posebej mora paziti na ostanke kapitalizma, ki se pojavljajo v kakršnikoli obliki, paziti mora na zakrite sovražnike, ki na rafiniran način delujejo proti interesom ljudstva in na prikrit način, bilo neposredno bilo posredno po raznih kanalih služijo in podpirajo mednarodno reakcijo. Sodišče mora biti ostro orožje v rokah delovnega ljudstva, s katerim se isto bori proti nasprotnikom in s katerim bije boj za zmago socializma...*«.¹⁹

Takoj po končani vojni so kazensko sodstvo v Sloveniji opravljala vojaška sodišča in Sodišče slovenske narodne časti. Pred njimi so julija in avgusta 1945 potekali množični procesi proti »narodnim sovražnikom«, ki so bili obtoženi, da so med vojno storili določeno kaznivo dejanje. Ta sodišča so delovala do konca avgusta 1945, nato pa so kazensko sodstvo prevzela redna civilna sodišča. Tudi civilna sodišča so nadaljevala s političnimi procesi, le da so »narodne sovražnike« zdaj zamenjali »razredni sovražniki«, med katere so uvrščali predvsem industrialce, trgovce, obrtnike, večje kmete (kulake) in duhovščino. Večina teh procesov ni bilo samo *političnih*, ampak tudi *montiranih*, kar pomeni, da so potekali po vnaprej pripravljenem scenariju.

Sodišča so imela samo to nalogo, da so takšne procese izvedla, vse ostalo so pripravili predstavniki partije, UDV in javno tožilstvo. Obtoženim so sodili po posebnih revolucionarnih zakonih, največ po Zakonu o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo (ZKLD), ki je bil povzet po podobnem zakonu iz sovjetske kazenske zakonodaje. Vsi procesi, na katerih so obtoženim sodili na podlagi tega zakona, so imeli politični značaj.

Po podatkih, s katerimi je razpolagalo vodstvo Zveze komunistov Slovenije, je bilo v povojnem obdobju v Sloveniji samo »zaradi težjih političnih deliktov med NOB in v revolucionarni preobrazbi naše družbe obsojenih blizu 7.000 oseb.«²⁰ Osebe, ki so bile obsojene na teh procesih, so predstavljale *politične obsojence*. Tako jih je označila tudi tedanja oblast, ki je zanje vodila posebne kartoteke, imenovane kartoteke političnih obsojencev. Teh kartotek je ohranjenih za 5.475 političnih obsojencev.²¹ Vendar je bilo dejansko število političnih obsojencev mnogo večje, saj med ohranjenimi kartotekami političnih obsojencev ni kartotek za duhovnike in za kmete ter trgovce, ki so bili v prvih povojnih letih obsojenih na političnih in montiranih sodnih procesih. Najbolj odmevni politični in montirani procesi so bili t.i. Božični proces, Nagodetov proces, Rožmanov proces in Dachauski procesi. Sodišča so obsojencem na političnih in montiranih sodnih procesih izrekala najtežje težke kazni: odvzem prostosti s prisilnim

¹⁸Značilnosti povojnega revolucionarnega kazenskega sodstva v Sloveniji so prikazane v delu Romana Ferjančiča in Lovra Šturma: *Brezpravje, Slovensko pravosodje po letu 1945*, Nova revija, Ljubljana 1998.

¹⁹Zgodovinski arhiv Celje, MLO Celje, škatla 197, signatura arhivske enote: 1293, Poročila okrajnega in okrožnega sodišča Celje.

²⁰Informacija s 14. seje Predsedstva CK ZKS z dne 29. 1. 1979 o varnostnih razmerah in delovanju opozicijskih sil v Sloveniji, objavljeno v: Božo Repe, *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije (1. del: Opozicija in oblast)*, Viri 17, Ljubljana 2002, dokument št. 1, str. 11.

²¹Kartoteke političnih obsojencev so bile odkrite leta 2007 v arhivu Ministrstva za pravosodje Republike Slovenije, ki jih je predalo Arhivu Republike Slovenije.

KOMUNISTIČNA REPRESIJA PROTI "NOTRANJIM SOVRAŽNIKOM" V SLOVENIJI

Vrsta izrečene kazni	Število izrečenih kazni					
	1947	1948	1949	1950	1951	Skupaj
Smrtna kazen	42	52	30	19	-	143
Dosmrtna ječa	?	19	9	7	2	37
Izguba državljanstva	3	2	1	3	-	9
Odvzem prostosti s prisilnim delom	1.802	2.836	1.778	1.622	-	8.038
Odvzem prostosti	4.505	4.988	2.920	2.479	3.984	18.876
Prisilno delo brez odvzema prostosti	2.822	-	-	-	-	2.822
Poboljševalno delo -	3.275	2.988	2.693	529	9.485	
Izguba političnih in posameznih državljanskih pravic	859	995	786	750	163	3.553
Izguba državne in druge javne službe	17	/	/	/	/	17
Prepoved opravljanja določenega dela in poklica	62	331	66	17	3	479
Zaplemba premoženja	290	496	730	351	90	1.957
Denarna kazen	3.646	2.827	1.596	1.627	2.026	11.722
Izgon	?	163	142	27	6	338

delom, zaplembo premoženja in celo smrtno kazen. Zanesljive statistične podatke o številu navedenih in drugih izrečenih kazni v Sloveniji imamo šele za obdobje po letu 1947, ko so pri Ministrstvu za pravosodje LRS začeli voditi kazensko statistiko. Od tega leta pa do leta 1951, ko so bile te kazni ukinjene, so jih sodišča v Sloveniji izrekla kot kaže tabela:²²

Kako ostra je bila v tem obdobju kaznovalna politika v Sloveniji, pove podatek, da je bilo samo v letu 1948 »justificiranih« kar 51 obsojencev.²³

Množično izvajanje političnih in montiranih sodnih procesov je v Sloveniji po letu 1951 prenehalo, saj zanje ni bilo več potrebe, ker je komunistična oblast z »razrednimi sovražniki« do takrat v glavnem že obračunala. Edina izjema so bili procesi proti duhovnikom katoliške cerkve, ki so se nadaljevali še vse do sredine petdesetih let. Razloge za to

gre iskati v dejstvu, da si komunistični oblasti katoliške duhovščine ni uspela podrediti in je v njej še vedno videla najnevarnejšo predstavnico »reakcije«.

Izgoni prebivalstva

V Sloveniji in nekaterih drugih jugoslovanskih republikah (Hrvaška in Srbija) je komunistična oblast takoj po končani vojni leta 1945 začela z množičnim izgonom pripadnikov nemške narodne manjšine iz države čeprav ji zavezniki na Potsdamski konferenci tega niso izrecno dovolili, kot so Poljski in Češki.²⁴ Predvideva se, da je bilo iz Slovenije po vojni izgnanih okoli 9.000 pripadnikov nemške narodne manjšine, približno 16.000 pa se jih je umaknilo v Avstrijo že pred koncem vojne. Njihov izgon je potekal v več fazah, ki so si sledile od maja 1945 pa do marca 1946. Najprej

²²ARS, Ministrstvo za pravosodje Ljudske republike Slovenije, Sodna statistika za leta 1947, 1948, 1949, 1950 in 1951.

²³Arhiv Republike Slovenije, AS 1267, signatura arhivske enote: 13/619, Letno poročilo Oddelka za izvrševanje kazni za leto 1948.

²⁴Problematiko izгона pripadnikov nemške narodne manjšine iz Slovenije obravnavajo prispevki slovenskih zgodovinarjev, ki so objavljeni v zborniku »Nemci« na Slovenskem 1941-1955, uredil: Dušan Nečak, izdal Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1998.

so jih izganjali direktno v Avstrijo, ko pa jih britanske zasedbene oblasti na avstrijskem Koroškem in Štajerskem niso več hotele sprejemati, so jih izganjali na Madžarsko, od tam pa so jih sovjeti prepeljali v svojo okupacijsko cono v Avstriji. Večino pripadnikov nemške narodne manjšine so pred izgonom zbrali v posebnih taboriščih. Osrednje takšno zbirno taborišče za pripadnike nemške narodne manjšine iz vse Slovenije je bilo v Strnišču pri Ptuj (sedaj Kidričevo). Zaradi trpljenja, ki so mu bili v njem izpostavljeni interniranci, je to »zbirno« taborišče - enako pa je veljalo tudi za ostala »zbirna« taborišča v Sloveniji - dejansko predstavljalo *koncentracijsko taborišče*.²⁵ Taborišče v Strnišču pri Ptuj se je tudi uradno imenovalo »Koncentracijsko taborišče Strnišče pri Ptuj«.

Po izgonu pripadnikov nemške narodne manjšine v letih 1945-1946, je do množičnih izgonov prebivalstva v Sloveniji ponovno prišlo leta 1947, ko je oblast začela izganjati prebivalstvo z obmejnega pasu z Avstrijo. Najprej so pomladi 1947 izgnali večje število prebivalcev z obmejnega pasu na Koroškem, Štajerskem in v Prekmurju. Samo 30. junija 1947 so s tega območja izgnali 49 družin.²⁶ Iz posameznih okrajev jih je bilo izgnanih naslednje število:²⁷

- iz okraja Maribor-okolica 20 družin
- iz okraja Prevalje 4 družine

- iz okraja Murska Sobota. 15 družin
- iz okraja Gornja Radgona 5 družin
- iz okraja Dolnja Lendava. 5 družin

Izgonom iz obmejnega pasu na Koroškem, Štajerskem in v Prekmurju je septembra 1947 sledilo še množično izganjanje prebivalstva z obmejnega pasu v Zgornjesavski dolini na Gorenjskem iz krajev Rateče, Podkoren, Kranjska gora, Gozd Martuljk, Srednji vrh, Dovje-Mojstrana.²⁸ Po nepreverjenih podatkih naj bi bilo takrat od tam izgnanih:²⁹

- iz Rateč 5 družin
- iz Podkorena 3 družine
- iz Kranjske gore 5 družin
- iz Gozda Martuljka 1 družina
- iz Srednjega vrha 3 družine
- iz Dovje-Mojstrana 6 družin

Žrtve izгона so bile tiste družine, ki naj bi po podatkih Uprave državne varnosti (UDV) bile sovražno razpoložene do »ljudske oblasti« in podpirale ilegalne oborožene skupine (Matjaževa voska, Križarji), ki so v Slovenijo vdirale iz Avstrije. Vse te družine si izgnali na Kočevsko, kjer so po izselitvi kočevskih Nemcev pozimi 1941/42 ogromna področja ostala povsem izpraznjena in opustela. Tam so živeli v izredno težkih razmerah. Naselili so jih v stare zapuščene in večinoma razpadajoče hiše. Odrasli so morali za minimalne mezde delati na državnih posestvih. Ker je za njih veljala prepoved svobodnega gibanja, so za gibanje izven območja okraja Kočevje morali imeti dovoljenje

²⁵Razmere in ravnanje z interniranci v Strnišču pri Ptuj in nekaterih drugih podobnih taboriščih opisujejo nekateri bivši taboriščniki v svojih pričevanjih, ki so objavljena v publikaciji *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, zbral in uredil Milko Mikola, izdalo Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije, Ljubljana 2007.

²⁶ARS, Mikrofilmi SOVE, MF U 0518803.051806, Poročilo Oddelka Uprave državne varnosti za Maribor-mesto o selitvah v obmejnem pasu.

²⁷Prav tam.

²⁸Fric Razingar, *Izseljeni v Kočevje*, Borec, Revija za zgodovino, literaturo in antropologijo, letnik 47, 1995.

²⁹Ti podatki so navedeni v vlogi, ki so jo Lojze Mertelj, Jože Mertelj, Franc Mertelj in Marta Oitzl naslovili na Preiskovalno komisijo o raziskovanju povojnih množičnih pobojev, pravno dvomljivih procesov in drugih tovrstnih nepravilnosti (t.i. Pučnikova komisija).

odseka za notranje zadeve pri OLO Kočevje. Mnogi - predvsem otroci in starci - so v izgnanstvu na Kočevskem zaradi pomanjkanja, trpljenja in bolezni umrli. Večina izgnancev se je s Kočevskega na svoje domove vrnila šele v petdesetih letih. Po vrnitvi so našli svoje domove izropane, nekaterim pa so bila posestva zaplenjena.

Nov jugoslovanski kazenski zakon iz leta 1951 izrekanja »varnostnega ukrepa« izгона iz kraja bivanja ni več poznal, zato ga sodišča odtlej niso več izrekala. Še vedno pa so ga lahko na podlagi Zakona o prekrških zoper javni red in mir izrekli upravni organi za notranje zadeve. Omenjeni zakon je namreč tudi po letu 1951 izrekanje tega »varnostnega ukrepa« še vedno dopuščal, dopuščal ga je tudi Zakon o prekrških zoper javni red in mir iz leta 1959.

Poseben primer izгона prebivalcev, ki z do sedaj obravnavanimi izgoni nima nič skupnega, predstavlja izgon prebivalcev vasi Petišovci v Prekmurju (85 % jih je bilo madžarske narodnosti). Ker so na tem območju odkrili nafto in nameravali začeti z njenim črpanjem, so njene prebivalce od tam enostavno izgnali. Najprej so decembra 1948 izgnali družine tistih, od katerih nihče ni bil zaposlen pri podjetju INA Nafta, nato pa aprila 1949 tudi tiste družine, katerih člani so bili zaposleni v tem podjetju. Skupaj je bilo tako iz Petišovcev izgnanih 215 družin.³⁰ Teh družin niso preselili na Kočevsko, tako kot družine iz obmejnega pasu z Avstrijo, marveč so jih izgnali iz njihovih domov, ne da bi jim preskrbeli druga bivališča.³¹

Posamezne družine so enostavno naložili na tovornjake in jih skupaj z njihovim pohištvom odpeljali v drug kraj, kjer so se morale same znajti, kakor so vedele in znale. Nekatere so dobile zatočišče pri sorodnikih, nekatere so se vselile v zapuščene hiše izgnanih Nemcev na Apaškem polju ali pa v vinske kleti, bili pa so tudi primeri, ko so bivale celo v primitivnih kolibah (zemljankah), ki so si jih naredile same. Vse njihove nepremičnine je oblast razlastila. Vas Petišovci so nato obdali z bodečo žico in začeli rušiti zgradbe, krite s slamo. Porušenihih je bilo 46 stanovanjskih hiš in večje število gospodarskih objektov. Izgnanci so se v Petišovce začeli vračati leta 1951.

Podoben ukrep, kot je bil izgon prebivalstva iz kraja bivanja, je predstavljal ukrep določitve kraja bivanja. Ta ukrep je bil naperjen predvsem proti t.i. informbirojcem, to je proti tistim komunistom, ki so se v sporu vodstva Komunistične partije Jugoslavije z ostalimi članicami Informbiroja (ta je izbruhnil leta 1948), opredelili za Stalina. Po oceni, ki so jo podale partijske organizacije na terenu, je bilo v Sloveniji evidentiranih 1.154 informbirojevcev.³² Te so sprva kazensko preganjala samo sodišča, od januarja 1952 dalje pa tudi organi za notranje zadeve. Proti njim so uporabili upravno administrativni »varstveni ukrepe«, s katerim so jih lahko za 6 mesecev do dveh let poslali na prebivanje v določen kraj. Zakonsko podlago za izvajanje tega ukrepa je predstavljal 5. člen noveliranega Zakona o prekrških zoper javni red in

³⁰ARS, AS 223, Vlada Republike Slovenije, tehnična enota 4, mapa 329, Poročilo Okrajnega ljudskega odbora Lendava z dne 24. 5. 1950 o izseljenih družinah iz vasi Petišovci.

³¹Vida Štefan, Izselitev Petišovčanov, Naftno rudarjenje, Ob 45-letnici INA Nafta Lendava, Kulturna skupnost občine Lendava, Lendava 1990, str. 24-32.

³²Aleš Gabrič, Informbirojevstvo na Slovenskem, objavljeno v: Prispevki za novejšo zgodovino, Letnik XXXIII, Številka 1-2, Ljubljana 1993, str. 173.

mir z dne 17. 12. 1951,³³ ki je v veljavo stopil sredi januarja 1952. Za izrekanje tega upravno administrativnega ukrepa je bil pri Ministrstvu za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije ustanovljen poseben upravni organ - senat za prekrške, ki je osebi, zoper katero je bil ta ukrep predviden, izdal odločbo, s katero ji je za določeno dobo odredil kraj bivanja. Moškimi so kot kraj bivanja določili kraj Mermer v okraju Senj, ki pa dejansko sploh ni obstajal. Mermer je bilo namreč podjetje na Golem otoku, ki je predstavljal eno najstrahotnejših koncentracijskih in delovnih taborišč v Jugoslaviji. Za ženske so takšno taborišče ustanovili na otoku Sveti Grgur.

Zatiranje vere in preganjanje cerkve ter njene duhovščine

Čeprav sta zvezna in republiška ustava jamčili svobodo veroizpovedi, je bila vera v Sloveniji po vojni zatirana, saj si je komunistična oblast v skladu s svojo ideologijo zadala nalogo, da jo čimprej izkorenini. Kako skrajno netoleranten in celo sovražen odnos do vere so imeli slovenski komunisti, kažejo besede, ki jih je 28. junija 1954 na seji Okrajnega komiteja ZKS Celje izrekel Franc Leskošek Luka, ko je med drugim dejal: *»Mi smo nasprotniki vere. Mi vemo, da je vera šašava stvar. To je strašilo za ljudi. Vera v 20. stoletju ne spada več v našo stvarnost. To je stvar, ki je bila pred 500 leti, danes pa je neumnost...«*³⁴ Logična posledica takšnega gledanja je bilo ne samo zatiranje vere, ampak tudi preganjanje katoliške cerkve in drugih verskih skupnosti ter verujočih. Med verskimi skupnostmi je bila največje

pozornosti komunistične oblasti deležna katoliška cerkev (dalje: Cerkev). Njo je komunistična oblast preganjala, ker je bila daleč najštevilčnejša in zato najmočnejša, še bolj pa zato, ker si je ni mogla nikoli podrediti. Cerkev je za komunistično oblast v Sloveniji vse do njenega padca predstavljala notranjega sovražnika številka ena.

Obdobje najhujšega preganjanja Cerkev v Sloveniji je bilo obdobje od konca vojne pa do začetka petdesetih let. V tem obdobju je oblast z agrarno reformo in z zaplembami Cerkvi odvzela večino njenega premoženja, istočasno pa je izvajala hud pritisk na duhovščino. Pomembno vlogo pri preganjanju duhovščine je imela tajna politična policija - Uprava državne varnosti. K izvajanju represije nad Cerkvijo in njeno duhovščino pa je komunistična partija vključila tudi pravosodne organe. Pred sodišči so se po vojni kar vrstili politični in montirani procesi proti duhovnikom in redovnikom. Na njih so jim izrekli kazni odvzema prostosti s prisilnim delom, zaplembo premoženja in odvzem političnih pravic, nekaj duhovnikom pa so izrekli celo smrtno kazen in jo tudi izvršili. Mnogo duhovnikov je bilo zaprtih, ne da bi bili sploh obsojeni. V prvih povojnih desetletjih je bil v Sloveniji skoraj vsak drugi duhovnik vsaj en dan v zaporu, nekateri tudi večkrat.³⁵ Po podatkih komisije za verska vprašanja iz leta 1955 je bilo v Sloveniji od leta 1945 do tedaj sodno kaznovanih 319 duhovnikov, večina z zapornimi kaznimi, izrečene pa so bile tudi 4 smrtne kazni.³⁶ Veliko število duhovnikov so po vojni kaznovali tudi upravni organi za notranje zadeve. Samo v obdobju 1945-1955 je bilo

³³Uradni list Ljudske republike Slovenije, št. 40/1951.

³⁴Zgodovinski arhiv Celje, Okrajni komite ZKS Celje, škatla 1, signatura arhivske enote: 2.

³⁵Roterjevi zasliševalci, objavljeno v: Družina, 19. oktober 2003, intervju z dr. Tamaro Griesser-Pečar, str. 8.

v Sloveniji upravno-administrativno kaznovanih kar 1.033 duhovnikov, od tega 969 z denarnimi kaznimi, ostali pa z zapornimi.³⁷ Upravni organi za notranje zadeve (komisije za prekrške) so duhovnike najpogosteje pošiljali »na prevzgojo« v taborišča za družbeno koristno delo. Kljub delni normalizaciji odnosov med državo in Cerkvijo so tudi po letu 1966 duhovnike še vedno preganjali. Samo v letih 1966, 1967 in 1968 je bilo v Sloveniji v kazenskem postopku 14, v upravnem postopku pa 121 duhovnikov.³⁸

Komunistična oblast je zlasti v prvih pomojnih letih obračunavanje z duhovniki prepustila tudi svojim najbolj fanatičnim aktivistom, ki so jih lahko nekaznovano ustrahovali in tudi fizično napadali. Bili so primeri, ko so takšni partijski aktivisti duhovnike enostavno izgnali in jim prepovedali vrnitev v njihovo župnijo. V nekaj primerih, kot npr. v Medvodah in na Bizeljskem, pa se je takšen pogrom končal celo z umorom duhovnika. Delo takšnih skrajnežev je bil tudi poskus umora ljubljanskega pomožnega škofa Antona Vovka, ki so ga 20. januarja 1952 v vlaklu na železniški postaji v Novem mestu polili z bencinom in zažgali, tako da je zaradi hudih opeklin komaj preživel. Ti skrajneži so tudi skrutili in uničevali sakralne objekte (kapele, križe

in cerkve), ne da bi za to odgovarjali ali bili kaznovani. Organi pregona jih navadno namerno niso hoteli odkriti.

Vzporedno s temi represivnimi ukrepi proti duhovščini je komunistična oblast izvajala represijo tudi proti vernikom. Na udaru so bili zlasti verujoči učitelji in profesorji od katerih so zahtevali, da se odrečejo svojemu svetovnemu nazoru, ali pa zapustijo pedagoški poklic.³⁹ Mnogi med njimi so zaradi svojega verskega prepričanja izgubili službo. Še več pa je bilo zaradi verskega prepričanja iz šol izključenih dijakov. Žrtve teh ukrepov so bili predvsem dijaki učiteljskih. Samo na mariborskem učiteljskem zboru februarja 1952 zaradi »politične neprimernosti« obravnaval trideset dijakov in dijakinj, dva med njimi so izključili iz vseh šol, eno dijakinjo so izključili iz učiteljskega, ostalim pa so svetovali, naj prostovoljno zapustijo šolo.⁴⁰

Komunistična oblast pa ni preganjala samo katoliške cerkve in njenih duhovnikov ter vernikov, ampak je prav tako, ali celo še bolj preganjala tudi druge verske skupnosti. Med najbolj preganjanimi so bili pripadniki Jehovovih prič (jéhovci). Njih so preganjali še v osemdesetih letih, večinoma zato, ker so, v skladu z naukom svoje vere, odklanjali orožje in niso hoteli služiti vojaškega roka.

³⁶Mateja Režek, »Vprašanje vere je vprašanje osvoboditve cerkve od Vatikana«, Odnosi med državo in katoliško cerkvijo v letih 1949-1953, objavljeno v: Zgodovinski časopis, Leto 1999, številka 3, str. 375.

³⁷Prav tam.

³⁸Lovro Šturm, Ljuba Dornik Šubelj, Pavle Čelik, Navodila za delo varnostnih organov v SR Sloveniji, Viri 21, Ljubljana 2003, dokument 2.8, str. 132.

³⁹O tem glej: Religija, Cerkev in šola v dokumentih občinskih komitejev ZKS Zgodovinskega arhiva Celje, zbral in uredil: dr. Milko Mikola, Celje 2003.

⁴⁰Janez Pastar, Leta 1952 na mariborskem učiteljskem zboru, objavljeno v: 130 let, Zbornik III. gimnazije Maribor, Maribor 1993, str. 12-69.

Justin Stanovnik

V Sloveniji se je hladna vojna začela že proti koncu leta 1941

Druga svetovna vojna je bila vojna za civilizacijo. Kakor druge je bila tudi ta vojna ekspanzionistična, a je bila vseeno tako posebna, da jo razumemo samo, če pravimo, da je bila vojna za civilizacijo. Totalitarni koncept duhovnega, družbenega in političnega obstajanja je grozil, da vzame civilizaciji v legitimnem razvoju doseženi značaj in jo spremeni v njeno nasprotje. Totalitarizem ni bil napad na civilizacijo od zunaj, kot je bil napad Perzije na Grčijo, ni povzročil zunanje vojne, kot je bila vojna med Kartagino in Rimom, ampak je bil nekaj veliko bolj resnega in nevarnega, ker je prihajal od znotraj: pomenil je samo zanikanje civilizacije, željo po smrti na najširši možni skali. Drugi svetovni vojni torej lahko določimo cilj: odprava totalitarne ideje in njenih treh realizacij, ki so po vrsti vstajale v Evropi in jo začele osvajati: boljševizem leta 1917, fašizem leta 1922 in nacizem leta 1933. Za vso zunanostjo je šlo za najglobljo stvar, ki si jo je mogoče zamisliti: za osnovno človekovo določenost, za njegovo svobodo.

Ameriški zgodovinar Carlton J. H. Hages je že nekaj tednov po začetku 2. svetovne vojne v knjigi *Novost totalitarizma v zgodovini zahodne civilizacije* o totalitarizmu rekel naslednje: »**Totalitarizem je upor proti**

celotni kulturi Zahoda. To je upor proti umerjenosti in uravnoveženosti klasične Grčije, proti redu in pravu starega Rima, proti ljubezni in milosti in miru, ki ga je prinesel Kristus, proti celotni bogati kulturni dediščini krščanske Cerkve v srednjem in novem veku, proti prosvetljenstvu, proti umu, proti humanizmu 18. stoletja, proti liberalni demokraciji 19. stoletja. Totalitarizem zavrača vse temeljne prvine naše zgodovinske kulture in vodi smrtni boj proti vsem skupinam, ki to kulturo z ljubeznijo nosijo v spominu.«(Totalitarismus im 20. Jahrhundert, str. 310)

Tako so se frontne črte 2. svetovne vojne idejno in politično zdele jasne, dokler zahodne ali atlantske demokracije, ki so vzele nase njen temeljni interes, niso pri organizaciji strateškega zavezništva zašle v osnovno protislovje. V antitotalitaristično protifašistično in protinacistično zavezništvo so sprejeli totalitarno Sovjetsko zvezo. Toda ker je v 2. svetovni vojni šlo za uničenje totalitarizma kot ideje, ne samo deklarativno kot posledica neke vojne napovedi, ampak zgodovinsko, kot nečesa, čemur se ni mogoče odpovedati, se je to protislovje lahko razrešilo le tako, da se je po zmagi nad fašizmom in nacizmom leta 1945 nadaljeval boj proti boljševiškem totalitarizmu. Torej že po

tem, kar se je oznanilo za konec vojne. To je razlog, da je boj proti tretjemu totalitarizmu dobil ime hladna vojna. Tudi ta vojna je tekla v logiki 2. svetovne vojne in ni nekaj zunaj nje, ampak njen integralni del. **Zato se je 2. svetovna vojna v celoti končala šele takrat, ko je bil dosežen cilj hladne vojne: poraz boljševiškega totalitarizma jeseni 1989. Druga svetovna vojna je trajala torej pol stoletja, skoraj do meseca natanko, od jeseni 1939 do jeseni 1989.** K porazu tretjega totalitarizma je bistveno prispevala gospodarska, družbena in politična superiornost demokratskega Zahoda, nemalo pa tudi rezistenca znotraj totalitarnega imperija, ki je sedaj dobila ime disidentstvo: posamični in kolektivni odpor tradicionalne kulture in človekove narave. Še to je važno, da komunistični totalitarizem ni tvegala končnega vojaškega preizkusa, ampak se je raje umaknil. Pomen te, malo opažene okoliščine se že kaže in se bo morda še bolj v prihodnosti. Komunisti so to naredili zato, da so obdržali teren za novo igro. Leszek Kolakowski pravi nekje, da se ta lobanja ne bo nikoli več nasmehnila. Ta ravno ne, a zgodovina je v nekem smislu podobna gobelinu. Kaka nit včasih za dolgo izgine s površja in se potem pokaže v nekem povsem drugem vzorcu, težko ali sploh ne več prepoznavna.

Slovenija je bila ujeta v opisano shemo, a je odigrala svojo vlogo na zelo drugačen način. Njena specifičnost je bila v tem, da je bila vpletena v hladno vojno — razumljeno kot vojno proti boljševiškem komunističnemu totalitarizmu— ne šele od maja 1945, ampak že veliko prej. **V Sloveniji se**

je hladna vojna začela že kmalu potem, ko je bila aprila 1941 zajeta v svetovni spopad. Začela se je z boljševiško agresijo na slovenski narod in odporom proti tej agresiji že poleti 1941. To se je zgodilo samo v Sloveniji; samo Slovenija je bila skoraj hkrati žrtev vseh treh totalitarizmov: fašizma, nacizma in boljševizma. Samo Slovenija. Kako je bilo to mogoče?

Vsi trije totalitarizmi v državah, ki so jih pozneje napadli, prej organizirali pete kolone. Z različnim uspehom. Italijanski fašizem ni imel pri nas nobene podpore, nemški nacizem jo je imel nekoliko več, a je izgubil skoraj vso takoj, ko je pokazal, kaj v resnici hoče. veliko idejno in politično in organizacijsko moč pa je v Sloveniji razvila peta kolona boljševiškega komunizma, ki je imel svojo matico v Komunistični internacionali v Moskvi. Fašizem in nacizem za Slovence ni bil privlačen. **Komunizem pa je s svojim dvojnimi obrazom, ki je razodeval utopične milenarične obljube in hkrati brezkompromisno odločnost absolutnega gospodarja, imel skrivnosten mik za mladoletno zavest naroda brez države.** In ko je prišel ukaz iz Moskve, se je izkazalo, da so komunisti, tako organizirani, iz take snovi, da so mogli izvesti agresijo na svoj narod v njegovi najtežji uri. Čeprav tega zločina v resnici ne bomo mogli nikoli do kraja razumeti, ne smemo nehati misliti nanj nikoli. Obstaja možnost, da bi s preiskujočim soobstajanjem z njim spoznali, kaj smo in tako končno dozoreli.

Sedaj bi kazalo, da na hitro preletimo

nekaj dejstev, nekaj sestavin zgodbe, ki se je začela odvijati. Tu sta bili najprej dve manipulaciji — dva velika manevra— s katerima je komunistom uspelo uresničiti svoj revolucionarni projekt. Za politično mobilizacijo Slovencev so najprej uprizorili rezistenco, boj proti okupatorju ali enobe. S tem so dosegli dvoje, uspešno so zakrili svoje prevratno bistvo pred tistimi, ki bi se ga ustrašili, a so ga hkrati le toliko razkazovali, da so opogumili tiste, ki so ga pričakovali. Predvsem pa so aktivirali primarni odpor, ki ga prebudi narodova ponižanost, ko se tujec polasti domovine, in ga vpisali v bilančnih knjigah na svoj račun. S tem so stopili v tisto zavest ljudi, v kateri se rojevajo in naseljujejo miti. In ko je enkrat bila tam, je noben zločin ni mogel več izgnati. To je bil prvi manevrski postopek, ki so ga boljševiki izvedli na Slovcnih za Slovence.

Drugi pa je bil tudi izpeljan na Slovcnih, a je bil namenjen Britancem, se pravi Zaveznikom. Ta postopek nosi ime načelo bojevanja in pomeni prehod gverilske taktike v predstave frontnega bojevanja. Potem ko so se s prvim postopkom polastili velikega dela narodove duše, jim je bilo omogočeno, da so, ne oziraje se na velikansko trpljenje in izgube človeških življenj, izvedli tudi ta eksperiment in z njim tako impresionirali Zaveznike, da so jih, tudi s pomočjo mednarodnih komunističnih zvez, sprejeli v protihitlerjevsko koalicijo (sicer res nikoli s polnimi poverilnicami).

Tu sta bili dve prividni igri, s katerima so boljševiki v tako izrednem in vročičnem času, kot je bila vojna, realizirali svoj ideološki projekt. Danes

vemo, da bi jim to preprečila samo ena reč: da bi Slovenci to igro spregledali in odklonili sodelovanje. In ravno to se ni zgodilo. Del slovenske kulture je vlogo, ki so mu jo *komunisti* v tej igri odkazali, ne samo sprejel, ampak nanjo tudi čakal.

Slovenski liberalci in levi katoliki, predvsem krščanski socialisti in kocbekovci, niso nikoli imeli v sebi toliko poguma in moči, da bi se sami povzpeli do tega, kar so v sebi nosili komunisti, in se jim je zdelo, da so dosegli že nekakšno uresničitev, ko so lahko kot skromni statisti služili v igri, ki je niso napisali sami, a so jo sprejeli za svojo. Ko danes prebiramo besedila, ki so jih zapustili, nas prevzemata žalost in ogorčenje, ko vidimo, s kako klavnimi slepili so pehali v sužnost sebe in druge. Berimo danes Kocbeka, Rusa in druge *in druge!* To so bili edini Slovenci, a jih žal ni bilo malo, ki so kolaborirali s katerim od totalitarizmov — zares, iskreno, brez ostanka.

Vprašanje, ki je sedaj na vrsti, se glasi: kakšno Slovenijo je postavil boljševiški komunizem? To je bila Slovenija, v kakršni Slovenci še niso živeli. Ker se pogosto hoče delati vtis, da je to bila pač ena od možnih Slovenij, najprej nekaj njenih značilnosti. To je bila Slovenija zunaj skušenega in pričakovanega. Tako so se Slovenci prvič srečali s političnim umorom, ne samo s posamičnim in slučajnim, ampak z načrtnim in množičnim. To je bila absolutna novost. Druga novost, ozko povezana s prvo, je bil teror. Izkusili smo, da pet organiziranih ljudi v gozdu lahko drži v strahu dolino z več desetisoči prebivalcev. Bilo je prvič,

da je slovenski učiteljski zapisal v svoj dnevnik: »Iz Polhograjskih hribov diha groza.«Vsaka nova noč je ponovila strah prejšnje, prinašajoč novo negotovost in grozo. To je bil strah, s katerim je operirala revolucija. Ko pa so komunistični partizani postavili državo, je fizični strah začel preraščati v političnega. Prvič v zgodovini smo se Slovenci bali. Še nikoli ni bilo tako, da bi se bali. Bali smo se pred realnimi rečmi, pred policijo, pred zapori, pred procesi, pa tudi pred nečim, čemur nismo vedeli imena. Govoril sem s petdesetimi ljudmi in vsi so povedali isto: ko so se vračali iz tujine, jih je, čim bolj so se bližali jugoslovanski meji, začel vedno močnejše grabiti strah, čeprav niso imeli ničesar, kar bi bilo treba skrivati. Ta abstraktni, v ničemer utemeljeni strah je v največ povedal, v kakšnem svetu smo živeli. V tej Sloveniji Slovenci nadalje nismo mogli biti lastniki. Kaj to pomeni za našo politično kompetenco, še ne vemo. Morda zaradi tega ne znamo biti politični ljudje in ne vemo prav, kaj bi z državo, ki jo imamo. Poleg vsega je desetisoč ljudi moralo hoditi na policijo ovajat ljudi, s katerimi so živeli in delali. Še nikoli ni bilo v Sloveniji kaj približno podobnega. Kakšen razkroj je ta država povzročila v ljudeh, se nikoli in nikjer ni tako drastično pokazalo kot leta 1990, ko je ta država morala oznaniti bankrot. Nekaj sto mladih ljudi po medijskih središčih se je dvignilo v boj za skorumpirano in propadlo despotijo. Še nikoli se ni zgodilo, da bi mladi ljudje vzeli v zaščito nasilje, zlasti potem ko je leta in leta dokazovalo svojo moč. To je zlovesč znak za sedanost in prihodnost.

Potem ko je partija že zmagala in

uvedla totalitarno diktaturo, je izvedla še tri ustrahovalne akcije historičnega značaja: genocidno je dala pomoriti slovensko domobransko vojsko; za komuniste je postavila ustanove kot so Goli otok; srednjemu razredu je prirejela procese in ga razlašala. S prvo akcijo je paralizirala večino tradicionalne kulture, z drugo je disciplinirala lastne vrste, s tretjo je pokorila liberalce, da si ne bi morda česa domišljali. Potem je imela štiri desetletja mir.

Tako se je končala boljševiška agresija na slovenski narod, ki se je začela junija 1941 po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo. Tedaj je peta kolona komunistične internacionale, politično in vojaško organizirana v Komunistični partiji Slovenije, začela izvajati načrt, ki smo ga skušali skicirati zgoraj. Po seriji nelegitimnih političnih dejanj, kot je ustanovitev Vosa 2. avgusta 1941 in uzurpacija pravice do odpora s strani komunistične OF 16. septembra 1941, je partija začela s terorjem nad vidnejšimi slovenskimi ljudmi. S tem so komunisti dosegli dvoje: prekinili so normalen razvoj nacionalne rezistence, ki je že obstajala, in izzvali odpor tistih, nad katerimi so izvajali teror, ali drugače, izzvali so državljansko vojno. Pri tem je prišlo do temeljne dislokacije, ki jo še najbolj natančno izrazimo, če ji pravimo prehod iz naravnega stanja v nenaravno: namesto naravne, vsenarodne, iz različnih političnih sil sestavljene rezistence, je nastala umetna, ki ni imela več prvinske vloge in je služila izključno parcialnemu partijskemu interesu.

Tako moramo reči, da rezistence kot rezistence (suo iure) ni bilo več. Namesto bojnega odnosa rezistenca — okupatorje bil vzpostavljen drug

prevladujoč bojni odnos: partija — slovenski narod. Tako je postala Slovenija edini prostor v Evropi, kjer se hladna vojna ni začela maja 1945, ampak štiri leta prej. Hladna vojna, ki smo jo, sledeč vsebinski semantiki, označili za vojno proti boljševiškem totalitarizmu, se je v Sloveniji začela tako zgodaj zaradi nujnega odpora proti boljševiški agresiji. Slovenska protiboljševiška rezistenca je tako stopila v celostno logiko 2. svetovne vojne, ki je bila vojna proti ideologiji in praksi totalitarizma ali vojna za civilizacijo.

Tu se moramo dotakniti še druge reči. Slovenske protiboljševiške rezistence se drži neko protislovje, ki je v tem, da je vojaški del svoje obrambe registrirala pri okupatorju. Okupator v Sloveniji pa je bil nosilec enega od obeh totalitarizmov, ali fašizma ali nacizma. Zaradi tega stanja je bilo za slovensko protiboljševiško rezistenco mogoče reči, da je, ko se je borila proti enemu totalitarizmu, sodelovala z drugima dvema. Takemu sodelovanju se je reklo kolaboracija. Pri tem je nujno treba reči dve stvari. Prvič je treba upoštevati, da je vsak od obeh okupatorjev v Sloveniji nastopal v dveh vlogah: kot nacionalni predstavnik države, ki je zasedla Slovenijo, in kot nosilec ene od univerzalnih ideologij. Kolaboracija, pojem, ki so ga zahtevala stanja, kakršna so se vzpostavila v zasedenih evropskih državah v 2. svetovni vojni, pa se ne nanaša na mednarodnopravno določeno sodelovanje z nacionalnim predstavnikom okupacijske države, ampak izključno z univerzalno ideologijo, ki jo je okupator tudi prinesel. Za slovensko protiboljševiško rezistenco, organizirano v Vaških

stražah in Slovenskem domobranstvu, pa je očitno, da tega sodelovanja ni bilo. Obe formaciji sta bili vojski Slovenske zaveze, ki je bila, pa naj je v tistem času dejansko obstojala ali ne, pluralna organizacija predvojnih demokratskih strank. To je ena reč. **Druga pa je ta, da se videz protislovja, ki se drži slovenske protiboljševiške rezistence, drži tudi protihitlerjevskega antitotalitarnega Zavezništva. Tudi to je namreč sprejelo za vojno družabnico totalitarno Sovjetsko zvezo, jo za sodelovanje plačevala z ogromnimi dobavami orožja in blaga, nazadnje pa za vojne usluge nagradila tako, da ji je poklonila polovico Evrope.** Kot Slovenija so tudi demokratične države protihitlerjevske koalicije sodelovale z državo Sovjetsko zvezo in ne z njeno totalitarno ideologijo.

Pred drugo svetovno vojno so bili Slovenci večinsko in poudarjeno katoliški narod. Ta okoliščina je Georgea Rendella, nekdanjega britanskega veleposlanika pri begunski vladi v Londonu, tako dojmila, da je v spomilih zapisal, da so Slovenci morda edini zares katoliški narod v Evropi. To je en razlog, da smo v tem razmišljanju vseskozi, ko smo govorili o Slovencih, mislili katoličane. Če pa upoštevamo zdiferenciranost, ki je med Slovence le počasi prihajala — v cerkev jih je še vedno hodila velika večina, od katere pa mnogi niso bili več pripravljeni sodelovati v organizacijah katoliške civilne družbe in ne voliti katoliške SLS — imamo pred sabo drugačne katoličane, a še vedno večinske Slovence. Sedaj vemo, kaj rečemo, ko pravimo naslednje: boljševiška agresija je bila od začetka ostro usmerjena proti

katoličanom.

Katoličani so se sicer branili, a niso mogli ubraniti ne sebe ne svojih. Profesionalnim kadrom, s katerimi je razpolagala partija, niso bili kos. Svetova, ki sta se tu spopadla, se ne bi mogla bolj razlikovati: na eni strani človek kot sam s sabo in s svetom brez ostanka razpolagajoči subjekt, na drugi strani pa človek, ki so ga omejevali od njegove kulture zaukazani oziri, zlasti osnovni rešpekt pred drugim.

V treh genocidnih pohodih so boljševiki tako oslabili slovensko katoliško substanco, da si še danes ni opomogla. Pravzaprav je njeno zdesetkanost mogoče prav videti šele

danes. Prvi genocid, ki je trajal od junija 1941 do junija 1942, je zajel štiristo vidnih ljudi iz katoliškega duhovnega, družbenega in političnega življenja; ta udarec je bil namenjen katoliški, deloma tudi liberalni eliti. Drugi genocid je v množičnih masakrih zajel ranjence in ujetnike po predaji dolenskih in notranjskih posadk Vaških straž jeseni leta 1943. Ta val je odnesel šeststo ljudi. Tretji ali veliki genocid, ki so ga omogočili Britanci, ker so razoroženo slovensko narodno vojsko izročili komunistom, pa se je zgodil v prvih desetih dneh junija 1945. Tedaj so boljševiške milice pobile dvanajsttisoč vojakov in nekaj sto civilistov, ki so se v Vetrinju odločili, da gredo z njimi — ne da bi vedeli, kam gredo.

Po predavanju na simpoziju Slovenska duhovna in politična drama 20 stoletja (zal. Družina, 2007) priredil F. Cvelbar

Študijski center za narodno spravo (ŠCNS)

Study Centre for National Reconciliation (SCNR)

Republika Slovenija je kot članica Sveta Evrope obvezana k spoštovanju, t.j. k učinkovitemu uresničevanju zahtev Sveta Evrope o ukrepih za odpravo dediščine nekdanjih totalitarnih režimov in o potrebi za mednarodno obsodbo totalitarnih komunističnih režimov. Vlada Republike Slovenije je že naredila nekatere pomembne korake v smeri boljšega zagotavljanja skladnega civilizacijskega in kulturnega razvoja Slovenije ter zagotavljanja temeljnih človekovih pravic do posmrtnega dostojanstva (odkrivanje in evidentiranje prikritih grobišč, izdajanje mrliških listov, učinkovitejše izvajanje Zakona o popravi krivic) ter pogojev za narodno spravo, h katerim je zavezana na podlagi Ustave RS. V okviru Ministrstva za pravosodje je jeseni 2005 začel delovati Sektor za popravo krivic in za narodno spravo, katerega temeljna naloga je bilo proučevanje vseh oblik nasilja in kršitev temeljnih človekovih pravic ter svoboščin, ki so jih nad slovenskim narodom in nad pripadniki drugih etničnih in verskih skupnosti v Sloveniji, v posameznih

obdobjih povzročili vsi trije totalitarni sistemi: fašizem, komunizem in nacizem. Zaradi objektivne potrebe po povečanju dejavnosti države na navedenem področju in zavezanosti k objektivnemu proučevanju zgodovine ter uresničitve pogojev za narodno spravo je Vlada Republike Slovenije ustanovila **Študijski center za narodno spravo**.

Vlada RS je Zavod ustanovila zaradi uresničevanja javnega interesa na področju znanosti, izobraževanja, kulture in za opravljanje raziskovalnih, organizacijskih, razvojnih, svetovalnih, koordinacijskih in izobraževalnih nalog na področju narodne sprave in proučevanja totalitarnih režimov na Slovenskem v 20. stoletju. Z ustanovitvijo te institucije želi Vlada RS slediti srednje in vzhodno evropskim državam (npr. Nemčija, Poljska, Češka, Litva, Latvija, Estonija, Slovaška, Madžarska), ki so imele podobno zgodovinsko izkušnjo kot Slovenija, a so na področju zgodovinskih raziskav naredile že korak naprej v smeri ugotavljanja zgodovinskih dejstev,

tudi z ustanavljanjem samostojnih in neodvisnih raziskovalnih institucij. Celotna dejavnost Študijskega centra izhaja iz prizadevanj, da širi pogoje za uresničevanje narodne sprave.

Dejavnost študijskega centra

Kratkoročno je dejavnost usmerjena na naslednja delovna področja:

Področje raziskovalne dejavnosti — proučevanje revolucionarnega nasilja v Sloveniji v obdobju 1941-45, raziskovanje delovanja koncentracijskih, delovnih in begunskih taborišč v Sloveniji po letu 1945, raziskava o povojnih posamičnih pobojih na Slovenskem, raziskava o izgonih prebivalstva s kraja bivanja, preganjanje nekatoliških verskih skupnosti, raziskovanje kulaških procesov, četništvo, proučevanje vseh ostalih oblik nasilja in kršenja temeljnih človekovih pravic in svoboščin, ki jih je komunistična totalitarna oblast v Sloveniji zagrešila v obdobju 1945-1990;

Področje izdajanja publikacij — zbiranje, proučevanje in objavlanje dokumentov in pričevanj o izvajanju nasilja in kršitev temeljnih človekovih pravic ter svoboščin, ki so jih v Sloveniji v obdobju 1941-1990 nad Slovenci in pripadniki drugih etničnih skupnosti zagrešili fašistični, nacistični in komunistični totalitarni sistemi;

Izdelava baz podatkov — baze člankov o medvojnem in povojnem revolucionarnem nasilju v Sloveniji, ki so bili po letu 1990 objavljeni v slovenskih pisanih medijih, baze političnih obsojencev v Sloveniji za obdobje 1945-1955;

Projektne naloge — projekti, ki se bodo na novo odpirali ob že obstoječih raziskavah in bodo javnosti predstavljeni v krajši obliki.

Podatki za SCNR:
naslov: Tivolska 42
tel 01 230 6700,
fax: 01 230 6710,
e-naslov centerns@gmail.com,
domača stran: www.scnr.si

Po domači strani Centra priredil
F.Cvelbar

Izvelek iz pravil društva

7. člen: Naloge društva so:

1. vzpodbujati člane k osebnemu in skupinskemu študiju perečih družbenih vprašanj v krščanskem duhu,
2. prirejati predavanja, seminarje in pogovore za člane društva, za ostale pa v skladu z veljavnimi predpisi in v okviru dejavnosti društva,
3. organizirati posvetovanja o posameznih vprašanjih s področja dejavnosti društva,
4. organizirati posebne tečaje za stalno izobraževanje,
5. izdajati društvene publikacije v skladu z veljavnimi predpisi in posredno ali neposredno sodelovati pri drugih javnih občilih,
6. objavljati svoja stališča k aktualnim vprašanjem,
7. povezovati svoje člane s prirejanjem družabnih srečanj, izletov in drugih oblik medsebojnega spoznavanja,
8. sodelovati s podobnimi organizacijami doma in po svetu.

Društvo Slovenski katoliški izobraženci (SKI) je član mednarodne organizacije **Pax Romana**, ki ima svetovalni status pri Združenih narodih v New Yorku, Genevi in na Dunaju pa tudi pri UNESCO v Parizu.

Pax Pomana, in z njo SKI, si prizadeva izražati moderno kulturo v luči krščanske vere z naslednjimi cilji:

- s filozofskimi, znanstvenimi in tehnološkimi prispevki sodelovati v dialogu, da bi ugotovili, kako bi bolje izrazili krščansko vero v okviru današnje kulture in kako bi obogatili kulturo z bogastvom verovanja,
- kritično analizirati glavne ideje in mite, da bi napredovali k svobodnejši, odprtejši in tolerantnejši družbi,
- prispevati k razvoju pravičnosti, svoboščin, človekovih pravic in pravic narodov s ciljem ustvariti mir,
- pospeševati teološko ustvarjalnost ob upoštevanju posebne pristojnosti poklicnih teologov,
- pomagati kritičnim skupinam kristjanov pri usklajevanju njihove zvestobe evangeliju in intelektualne ter moralne odgovornosti,
- pospešiti sodelovanje in dialog tako med skupnostmi različnih verskih tradicij kot tudi med verujočimi in neverujočimi,
- vzpodbuditi kulturne stike, ki temeljijo na spoštovanju različnosti, odpravi nadvlade in diskriminacije ter na priznavanju pluralizma krščanskih občestev.

VSEBINA

UVODNIK

Aleksander Isajević Solženecin

PRAVA UMETNOST RAZBLINJA LAŽ IN SPODJEDA NA LAŽI ZGRAJENO NASILJE

Svet evrope, Parlamentarna skupščina

RESOLUCIJA 1096: O UKREPIH ZA ODPRAVO DEDIŠČINE NEKDANJIH TOTALITARNIH KOMUNISTIČNIH REŽIMOV

Svet evrope, Parlamentarna skupščina

RESOLUCIJA 1481: POTREBA PO MEDNARODNI OBSODBI ZLOČINOV TOTALITARNIH KOMUNISTIČNIH REŽIMOV

PRAŠKA IZJAVA O EVROPSKI ZAVESTI IN KOMUNIZMU

Resolucija Evropskega parlamenta

EVROPSKA ZAVEST IN TOTALITARIZEM

dr. Milko Nikola

KOMUNISTIČNA REPRESIJA PROTI "NOTRANJIM SOVRAŽNIKOM" V SLOVENIJI

Justin Stanovnik

V SLOVENIJI SE JE HLADNA VOJNA ZAČELA ŽE PROTI KONCU LETA 1941

ŠTUDIJSKI CENTER ZA NARODNO SPRAVO (ŠCNS)